

Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2006 en 2007

Arjan Boele

Jaarlijks worden kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in kaart gebracht. In 2006 en 2007 leverde dat een aantal verrassingen op, waaronder de eerste Nederlandse broedgevallen van Zeearend, Witvleugelstern en Veldrietzanger en het tweede broedgeval van Koereiger. Daarentegen lijken Klapekster en Ortolaan definitief uitgestorven, terwijl het doek voor Kemphaan, Draaihals, Kuifleeuwerik en Grauwe Gors bijna gevallen is.

Openingsfoto. Twee nestjongen van de Kwak in de Lopikerwaard in het voorjaar van 2007. Beide jongen werden geringd. *Two nestlings of the Black-crowned Heron in the Lopikerwaard, spring 2007. Both nestlings were ringed.*

Arend van Dijk, Fred Hustings, Arjan Boele, Kees Koffijberg, Dirk Zoetebier & Calijn Plate

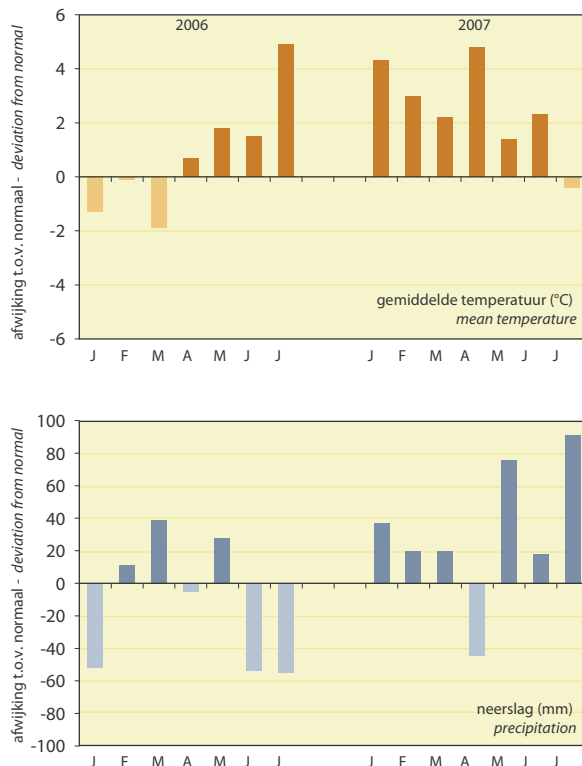
Meer dan duizend vogelaars, op enkele tientallen professionals na allemaal vrijwilligers, verzamelen sinds 1992 gegevens voor het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Met dit project houdt SOVON Vogelonderzoek Nederland (SOVON), in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), een vinger aan de pols van 17 soorten kolonievogels en ruim 80 zeldzame broedvogelsoorten, waaronder de meeste soorten van de Rode Lijst. Deels gaat het om landdekkende inventarisaties, deels om tellingen van de belangrijkste broedplaatsen, waaronder alle Natura 2000-gebieden. Het onderzoek is onderdeel van het landelijke Netwerk Ecologische Monitoring en wordt financieel gesteund door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Gegevensautoriteit Natuur). Daarnaast leveren Rijkswaterstaat Waterdienst en provincies een belangrijke bijdrage. Dit artikel vormt een vervolg op eerdere jaaroverzichten in Limosa (de meest recente: van Dijk *et al.* 2005, 2007). Het vat de resultaten samen uit de jaren 2006 en 2007,

Tabel 1. Kolonievogels en zeldzame soorten in Nederland in 2006-07. Achtereenvolgens worden per jaar gegeven: het getelde aantal paren (tussen haken inclusief niet volledig gedocumenteerde gevallen), eventueel een schatting van de totale Nederlandse populatie, en een inschatting van de volledigheid van onderzoek (a=>90% van de populatie geteld, b=71-90%, c=40-70%, d=<40%, ?= onbekend/toevalstreffers, x=niet geteld). Tenslotte wordt de populatieontwikkeling in 1990-2007 gegeven, variërend van significant sterke toename (++) naar significant sterke afname (- -). Deze trendindicatie ontbreekt (?) bij zeer zeldzame of incidentele broedvogels. *Colonial and rare breeding birds in The Netherlands in 2006-2007. For each year the following data are given: counted ('geteld') numbers (between brackets include not fully documented records), in some species estimates for the national population ('geschat') and the coverage of the surveys, ranging from a (>90% of population was counted) to d (<40% counted), ? (unknown) and x (not counted). The trend over the period 1990-2007 is given as well, ranging from strong significant increase (++) to strong significant decrease (- -).*

soort species	2006 geteld count	2006 geschat estimate	voll. cover	2006 geteld count	2007 geschat estimate	voll. cover	1990-2007 trend trend
Roodhalsfuut <i>Podiceps grisegena</i>	8 (9)	8-11	a	9 (10)	9-11	a	?
Geoorde Fuut <i>P. nigricollis</i>	422	450-500	b	399	425-475	b	+
Aalscholver <i>Phalacrocorax carbo</i>	22 473	23 300	a	19 655	21 000	a	+
Roerdomp <i>Botaurus stellaris</i>	156		c	189	220-270	b	+
Woudaap <i>Ixobrychus minutus</i>	12	20-25	c	13	20-35	c	+
Kwak <i>Nycticorax nycticorax</i>	31	35-40	b	37	40-50	b	++
Koereiger <i>Bubulcus ibis</i>	1	1	a	0	0	a	?
Kleine Zilverreiger <i>Egretta garzetta</i>	118	118-125	a	132 (136)	135-150	a	++
Grote Zilverreiger <i>Casmerodius albus</i>	147	147-155	a	46	46-55	a	++
Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>	10 726	12 700	b	11 470	12 700	a	+
Purperreiger <i>A. purpurea</i>	632	630	a	667	670	a	+
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	590	600	a	601	610	a	++
Heilige Ibis <i>Threskiornis aethiopicus</i>	7	7	a	12 (15)	15	a	?
Lepelaar <i>Platalea leucorodia</i>	1873	1875	a	1908	1910	a	++
Zwarte Zwaan <i>Cygnus atratus</i>	26		?	22		?	?
Wilde Zwaan <i>C. cygnus</i>	1	1	a	1	1	a	?
Toendrarietgans <i>Anser serrirostris</i>	0		?	1		?	?
Kolgans <i>A. albifrons</i>	198		c	222		c	++
Indische Gans <i>A. indicus</i>	39		?	17		?	?
(Grote) Canadese Gans <i>Branta canadensis</i>	1054		d	1241		d	++
Brandgans <i>B. leucopsis</i>	4514	6600	c	5061		c	++
Casarca <i>Tadorna ferruginea</i>	4		?	7		?	?
Mandarijneend <i>Aix galericulata</i>	23		?	49		?	?
Smient <i>Anas penelope</i>	8 (26)		?	12 (22)		?	+
Pijlstaart <i>A. acuta</i>	2 (14)		c	8 (21)		c	+
Krooneend <i>Netta rufina</i>	255	260-290	a	243	270-340	b	++
Witoogeend <i>Aythya nyroca</i>	0 (3)		?	0 (2)		?	?
Eider <i>Somateria mollissima</i>	5320	6000-7000	b	2318		d	-
Brilduiker <i>Bucephala clangula</i>	3		?	0 (1)		?	?
Middelste Zaagbek <i>Mergus serrator</i>	31 (33)		b	43 (50)		b	+
Rosse Stekelstaart <i>Oxyura jamaicensis</i>	14 (18)		a	5 (22)		a	++
Zwarte Wouw <i>Milvus migrans</i>	2	2	a	1	1	a	?
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>	1	1	a	1	1	a	?
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	658		c	731		c	0
Blauwe Kiekendief <i>C. cyaneus</i>	51	51	a	41	41	a	-
Gauwe Kiekendief <i>C. pygargus</i>	39	39	a	48	48	a	+
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	34	34	a	41	41	a	++
Korhoen <i>Tetrao tetrix</i>	23	23	a	15	15	a	--
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	78		?	74		?	0
Klein Waterhoen <i>P. parva</i>	0 (6)		?	1 (3)		?	?
Kleinst Waterhoen <i>P. pusilla</i>	2 (3)		?	3 (6)		?	?
Kwartelkoning <i>Crex crex</i>	86	90-120	b	313	320-360	a	+
Kraanvogel <i>Grus grus</i>	3	3	a	3	3	a	?
Steltkluut <i>Himantopus himantopus</i>	4 (5)	5	a	1	1	a	?
Kluut <i>Recurvirostra avosetta</i>	5258	5400-5600	a	5295	5400-5600	a	-
Kleine Plevier <i>Charadrius dubius</i>	597		c	603		c	+
Bontbekplevier <i>C. hiaticula</i>	337	360-400	b	391	400-430	a	0
Strandplevier <i>C. alexandrinus</i>	226	240-270	a	206	220-250	a	-
Bonte Strandloper <i>Calidris alpina</i>	0		?	3		?	?
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	16		?	7		?	--
Oeverloper <i>Actitis hypoleucos</i>	11 (13)		?	5		?	++
Zwartkopmeeuw <i>Larus melanocephalus</i>	1010	1025	a	1181	1200	a	++

(Tabel 1. Vervolg).

soort species	2006 geteld count	2006 geschat estimate	voll. cover	2006 geteld count	2007 geschat estimate	voll. cover	1990-2007 trend trend
Dwergmeeuw <i>Hydrocoleus minutus</i>	0 (2)	0-2	a	2		?	?
Kokmeeuw <i>Chroicocephalus ridibundus</i>	93 669	115 000	b	93 161	103 000	a	-
Stormmeeuw <i>Larus canus</i>	4761	5600	b	3467	4300	b	-
Kleine Mantelmeeuw <i>L. fuscus</i>	90 243	92 000	b	61 342	82 000-92 000	b	++
Zilvermeeuw <i>L. argentatus</i>	49 151	53 000	b	38 581	40 000-49 000	b	-
Geelpootmeeuw <i>L. michahellis</i>	0 (3)		?	4		?	?
Grote Mantelmeeuw <i>L. marinus</i>	14 (21)	14-21	a	18 (21)	25-35	b	+
Drieteenmeeuw <i>Rissa tridactyla</i>	40		?	0		x	?
Grote Stern <i>Sterna sandvicensis</i>	17 782	17 800	a	18 909	18 900	a	+
Visdief <i>S. hirundo</i>	18 623	19 200	a	20 228	21 000	a	+
Noordse Stern <i>S. paradisaea</i>	1 108	1120	a	1 408	1410	a	0
Dwergster <i>Sternula albifrons</i>	558	585	a	769	770	a	+
Zwarte Stern <i>Chlidonias niger</i>	1133	1240	a	1135	1180	a	0
Witvleugelster <i>C. leucopterus</i>	0 (1)	0-1	?	4	4	a	?
Kerkuil <i>Tyto alba</i>	1900	2000-2100	a	3151	3300	a	++
Oehoe <i>Bubo bubo</i>	5	5	a	6	6	a	?
Steenuil <i>Athene noctua</i>	1217		d	1607		d	0
Velduil <i>Asio flammeus</i>	11 (15)	15-18	b	2 (15)	10-15	a	--
Nachtzwaluw <i>Caprimulgus europaeus</i>	849		c	1406	1600-1850	b	+
Ijsvogel <i>Alcedo atthis</i>	359	500-580	b	583	700-800	b	++
Bijeneter <i>Merops apiaster</i>	3	3	a	1	1	a	?
Draaihals <i>Jynx torquilla</i>	10		?	7 (8)		?	-
Middelste Bonte Specht <i>Dendrocopos medius</i>	120	130-150	a	104	120-140	b	++
Kuifleeuwerik <i>Galerida cristata</i>	9	10-20	b	14	15-20	b	--
Oeverzwaluw <i>Riparia riparia</i>	21 584	24 700	b	19 603	22 000	b	+
Huiszwaluw <i>Delichon urbicum</i>	34 500		d	32 676		d	0
Duinpieper <i>Anthus campestris</i>	0	0	a	1	1	a	--
Engelse Kwikstaart <i>Motacilla flavissima</i>	5		?	3		?	?
Grote Gele Kwikstaart <i>M. cinerea</i>	282	340-380	b	350	425-500	b	+
Rouwkwikstaart <i>M. yarrellii</i>	6		?	8 (9)		?	?
Noordse Nachtegaal <i>Luscinia luscinia</i>	1		?	0		?	?
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	189	250-400	c	195	250-400	c	-
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	198	220-260	b	218	230-270	b	--
Kramsvogel <i>Turdus pilaris</i>	30		?	22	30-60	c	--
Cetti's Zanger <i>Cettia cetti</i>	28	30-40	b	55	70-80	b	+
Graszanger <i>Cisticola juncidis</i>	45	50-60	b	74	80-100	b	+
Krekelzanger <i>Locustella fluviatilis</i>	1		?	0 (1)		?	?
Veldrietzanger <i>Acrocephalus agricola</i>	0		?	1		?	?
Grote Karekiet <i>A. arundinaceus</i>	158	170-190	b	191	200-230	b	-
Orpheusspotvogel <i>Hippolais polyglotta</i>	2		?	1		?	?
Iberische Tjiftjaf <i>Phylloscopus ibericus</i>	1		?	3		?	?
Kleine Vliegenvanger <i>Ficedula parva</i>	0		?	1		?	?
Withalsvliegenvanger <i>F. albicollis</i>	1		?	0		?	?
Baardman <i>Panurus biarmicus</i>	478		?	579		?	-
Kortsnavelboomkruiper <i>Certhia familiaris</i>	40		?	58 (+8)		?	?
Buidelmees <i>Remiz pendulinus</i>	58	70-110	c	40	50-90	c	--
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>	224	250-275	b	243	270-300	b	0
Klapekster <i>Lanius excubitor</i>	0		a	0	0	a	--
Huiskraai <i>Corvus splendens</i>	1 (3)		?	1		?	?
Roek <i>C. frugilegus</i>	47 665	54 000	b	45 298	51 000	b	+
Bonte Kraai <i>C. cornix</i>	3		a	4		a	?
Raaf <i>C. corax</i>	78	80-90	a	45	75-90	c	+
Europese Kanarie <i>Serinus serinus</i>	78		?	68		?	-
Roodmus <i>Carpodacus erythrinus</i>	4		?	6		?	?
Ortolaan <i>Emberiza hortulana</i>	0	0	a	0	0	a	--
Grauwe Gors <i>E. calandra</i>	5	5-10	c	3 (6)	3-8	b	--

Figuur 1. Weerbeeld in winter/voorjaar 2006-2007. Gegeven zijn gemiddelde temperatuur en neerslag per maand op het weerstation De Bilt, uitgedrukt als de afwijking ten opzichte van de periode 1971-2000 (gegevens KNMI, www.knmi.nl). *Weather characteristics (temperature and precipitation) in January-July 2006-2007, expressed as deviation from long-term average 1971-2000.*

die in veel uitgebreidere vorm zijn gepubliceerd in jaarrapporten (van Dijk *et al.* 2008, 2009).

METHODE

Het LSB is onderdeel van het landelijke Meetnet Broedvogels van SOVON en wordt uitgevoerd volgens vaste richtlijnen voor veldwerk en interpretatie van de veldgegevens (van Dijk *et al.* 2004). De regiocoördinatie is in handen van 20 districtscoördinatoren die contacten onderhouden met de waarnemers en een eerste controle van de binnengekomen gegevens uitvoeren. Daarnaast wordt samengewerkt met een aantal onderzoekers, werkgroepen en instituten die bepaalde soorten of regio's onder hun hoede hebben, zoals Purperreiger (H. van der Kooij e.a.), Ooievaar (Werkgroep Ooievaarstelling), Lepelaar (Werkgroep Lepelaar), Grauwe Kiekendief (Werkgroep Grauwe Kiekendief), Kwartelkoning (SOVON/Vogelbescherming), Slechtvalk (Werkgroep Slechtvalk Nederland), Kerkuil (Kerkuilen Werkgroep Nederland), Steenuil (STONE Steenuilen Overleg Nederland), Oehoe (Stichting Oehoewerkgroep Nederland) en Grauwe Klauwier (Stichting Bargerveen). Organisatie en uitvoering van de inventarisaties in het Deltagebied is in handen van Rijkswaterstaat Waterdienst (Strucker *et al.* 2007, 2008).

Bij kolonievogels wordt gestreefd naar landelijke dekking. Bij de meeste soorten wordt 70-90% van de landelijke populatie jaarlijks geteld. Alleen bij de Huiszwaluw (minder dan 40%) is dit aandeel veel kleiner omdat gekozen is voor monitoring in vaste steekproefgebieden. Ook bij zeldzame soorten die goed telbaar zijn (Blauwe Kiekendief, Strandplevier) en/of als beheersrelevant worden beschouwd (Rosse Stekelstaart), is landelijke teldekking het doel. Bij de meeste andere soorten wordt de telinspanning gericht op voor de soort belangrijke broedgebieden (Roerdomp, Grauwe Klauwier). Sommige soorten zijn dermate schaars, diffuus verspreid en/of lastig te inventariseren dat moet worden volstaan met het inzamelen van losse broedvogelmeldingen (Kemphaan, Kramsvogel), inclusief waarnemingen die via de website Waarneming.nl worden verzameld. Tabel 1 geeft een overzicht van de volledigheid van het onderzoek per soort.

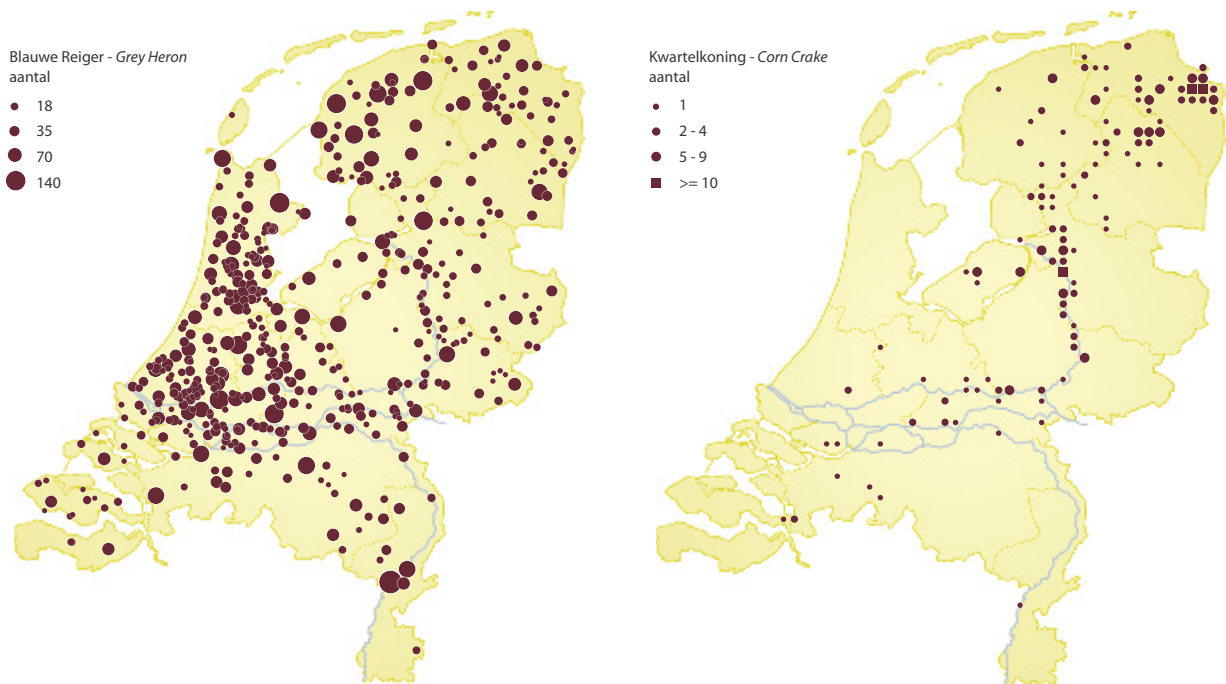
Indexen en trends worden berekend door het CBS met behulp van het programma TRIM (*TRends and Indices for Monitoring purposes*; van Strien & Pannekoek 1999). Hierbij worden gegevens voor ontbrekende jaren bijgeschat op basis van loglineaire Poissonregressie. Voor meer details omtrent de organisatie, volledigheid van onderzoek, classificatie van trends en andere methodologische aspecten wordt verwezen naar de jaarrapporten (van Dijk *et al.* 2008, 2009). Hierin zijn ook alle bronnen en meer gedetailleerde soortteksten opgenomen.

Weersomstandigheden

De beide besproken broedseizoenen volgden op de negende en tiende zachte winter op rij sinds 1997/98. Zowel 2006 als 2007 behoorden tot de warmste jaren sinds het begin van de regelmatige weermetingen in 1706.

De winter van 2005/06 was in de termen van IJnsen (1991) 'vrij zacht'. Januari, februari en vooral maart waren evenwel aan de koude kant (figuur 1). In maart zakte de temperatuur in de eerste drie weken dagelijks onder nul (tot -12°C begin maart) en was kort sprake van een sneeuwdek van 25 cm. De echte kou kwam daarmee, net als een jaar eerder, aan het einde van de winter. De winterse perikelen waren echter zo kortstondig dat de meeste standvogels naar verwachting niet in grote problemen zijn gekomen, misschien een soort als de IJsvogel daargelaten. Vanaf april volgden enkele wisselvallige maanden, waarbij veel kwelders en stranden in het Waddengebied in de laatste dagen van mei onderliepen, met nestverliezen onder lokale broedvogels tot gevolg. Juni en in het bijzonder juli waren zeer warm, uitzonderlijk zonnig en zeer droog, en kenden twee hittegolven.

De winter van 2006/07 was een van de zachtste van de afgelopen 100 jaar ('extreem zacht'; IJnsen 1991). Winterse tafereelen bleven uit, op een speldenprijs in februari na. Met uitzondering van juli (normaal) bleven de temperaturen de

Figuur 2. Broedvogelverspreiding in 2007 van Blauwe Reiger en Kwartelkoning. *Breeding distribution in 2007 of Grey Heron and Corn Crane.*

hele winter, voorjaar en zomer boven het langjarig gemiddelde. Bijzonder was de droogteperiode van 22 maart tot 7 mei 2007, waarbij lokaal in het zuiden en midden van het land een maand lang geen druppel regen viel. Vanaf half mei was het duidelijk wisselvalliger en de zomer (met name juli) was uitgesproken nat. In het Waddengebied zorgde een noordwesterstorm op 26 juni voor het overstromen van vrijwel alle kwelders en stranden.

RESULTATEN

Futen tot en met reigers

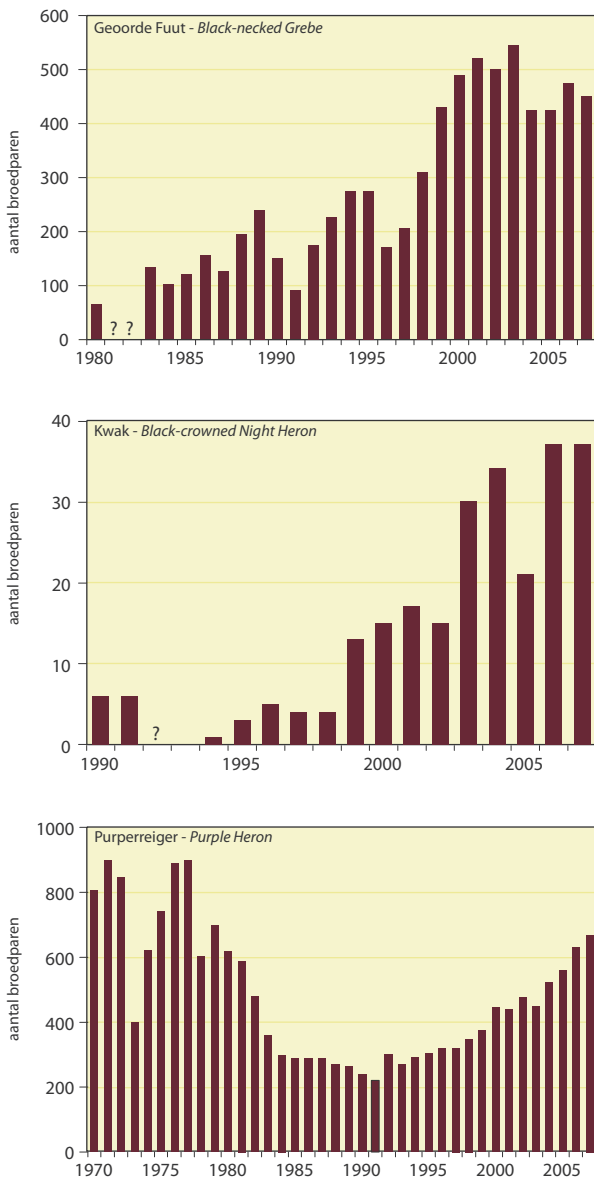
De *Roodhalsfuut* is in Nederland sinds 1985 een jaarlijkse broedvogel, in kleine en sterk wisselende aantallen zonder duidelijke trend (maximaal 13 paren in 2003). Net als in voorgaande jaren bleef de verspreiding in 2006-07 vrijwel beperkt tot Drenthe, meer specifiek Diependal (4 respectievelijk 5 paren) en Dwingelderveld (3 resp. 4). Daarbuiten hielden zich in 2006 nog broedverdachte vogels op langs de Afsluitdijk bij Kornwerderzand (Fr) en het Zwarte Meer (Ov), en in 2007 wederom bij Kornwerderzand.

Geoorde Futen maakten sinds begin jaren tachtig een vrijwel gestage populatiegroei door, af en toe onderbroken door inzinkingen (1991, 1996-97). De jaren 2006 en 2007 behoren met rond 450 paren tot de beste voor ons land (hoogst bekende aantal ca. 550 paren in 2003). Hoewel de meerderheid nog steeds nestelt in 'traditionele' biotopen op de hoge zandgronden, vooral vennen en hoogveenplassen, vestigen *Geoorde Futen* zich steeds vaker ook elders. Voorbeelden uit 2006 zijn de aantallen in 'nieuwe' natuurgebieden in Zeeuws-Vlaanderen zoals De Blikken bij Groede (29

paren), de Sophiapolder bij Oostburg (28) en de Autrichepolder ten zuiden van Terneuzen (25). De grootste concentratie bevond zich evenwel in het Bargerveen (Dr), waar de reactie op vernattingsmaatregelen spectaculair is: van 0-13 paren in 1976-97 naar 166 in 2006. Problemen met de waterstandregulering op de Brabantse Wal zorgen ervoor dat de aantallen hier sterk wisselen (18-82 paren in 1999-2003, 0-5 in 2004-07).

Terwijl de landelijke aantallen van de *Aalscholver* zich rond 21 000 paren stabiliseren, doet zich in het IJsselmeergebied een opvallende herverdeling voor. In verschillende kolonies, die van de Oostvaardersplassen (Fl) in het bijzonder, namen de aantallen af. Op de nieuw aangelegde eilanden van De Kreupel bij Andijk (NH) vestigden zich vanaf 2005 veel Aalscholvers (3750 resp. 2925 paren in 2006-07). De verplaatsingen houden vermoedelijk verband met veranderingen in voedselaanbod.

Een lange serie zachte winters ten spijt nemen *Roerdompen* recent eerder af dan toe. Vergeleken met 2002, landelijk met 280-300 paren het beste jaar sinds de start van de jaarlijkse monitoring in 1990, zakten de aantallen in 36 goed onderzochte gebieden met 39%. Een voorbeeld is de ontwikkeling in het verreweg belangrijkste gebied, de Oostvaardersplassen, van 38-43 paren in 2000-04 naar 24-26 in 2006-07. Jaarlijks worden 10-15 territoriale *Woudapen* gevonden, veelal in de bekende gebieden (Vechtplassen, Rivierengebied, Zuidoost-Brabant), soms ook ver daarbuiten (o.a. Meijndel ZH in 2006). Dat betekent dat de stand niet verder terugloopt na een zeer lange periode van achteruitgang. Van herstel is echter evenmin sprake. Dit is wel het geval in Duitsland (1996-2005 toename met 20-50% naar

Figuur 3. Trend in aantallen broedparen van Geoarde Fuut, Kwak en Purperreiger. Vraagtekens: geen gegevens. *Trend in number of breeding pairs of Black-necked Grebe, Black-crowned Night Heron and Purple Heron. Years without data are indicated.*

97-150 territoria; Sudfeldt *et al.* 2007) en Vlaanderen (sterke toename in 1994-2007, schatting 2006 en 2007 21 resp. 23 territoria; Vermeersch & Anselin 2009). Het aangetroffen aantal Kwakken (31 paren in 2006, 37 in 2007) is voor huidige begrippen normaal. Het gaat vooral om nazaten van losgelaten vogels in of nabij dierentuinen, met name Artis te Amsterdam (maximaal 19 paren) en Avifauna te Alphen a/d Rijn (ZH; 8). Dat die zich ook op grotere afstand kunnen vestigen blijkt uit een geringde, in 1990 te Artis losgelaten Kwak die al jarenlang in de Lopikerwaard (U) verblijft. Deze vogel nestelde hier in ieder geval in 2007 (twee pulli geringd) en is gepaard met een schuwe, mogelijk wilde partner.

Heel bijzonder was het tweede broedgeval van een paartje *Koereigers* in de Braakman (Z), na een eerste geval in 1998 in De Wieden (Ov). Het nest, in een kolonie Blauwe Reigers en Kleine Zilverreigers, bevatte op 25 april 2006 twee eieren. Bij controle op 5 juni ontbraken sporen van succesvolle bewoning, zodat ook dit broedgeval geen uitvliegende jongen opleverde.

Kleine Zilverreigers maakten een enorme sprong voorwaarts. Na een eerste broedgeval in 1979 nestelt deze reiger sinds 1994 jaarlijks in ons land. De in 2006 (118 paren) en 2007 (132) gevonden aantallen vormen een voorlopig record. De verspreiding kent nog steeds een zuidwestelijk accent, met de grootste kolonies in het Quackjeswater (ZH; maximaal 55 paren) en de Braakman (40). In het Waddengebied bleven substantiële vestigingen beperkt tot Schiermonnikoog (Fr) en Terschelling (Fr), met 17 resp. 5-7 paren in 2007. De kolonie in de Oostvaardersplassen, goed voor 25 paren in 2006, was een jaar later vrijwel verlaten (1 paar), nadat de broedplaats droogviel doordat Heckrunderen een dijk hadden vernield. Dezelfde gebeurtenis zorgde er ook voor dat de kolonie *Grote Zilverreigers* in de Oostvaardersplassen terugviel van een record van 143(!) paren in 2006 naar 43 in 2007. Elders bleef het broedvoorkomen beperkt tot 1-2 paren in de Veenhuizerstukken (Gr), het Oosterschar bij Heerenveen (Fr), De Wieden en Brakel (Gld). Overzomeraars elders (o.a. Lauwersmeer, Fr/Gr) kunnen wijzen op toekomstige broedlocaties.

Terwijl het landelijke aantal *Blauwe Reigers* stabiel blijft rond 12 500 paren worden de kolonies talrijker maar dus wel kleiner. Kolonies van 100 of meer paren zijn tegenwoordig schaars en de grootste telde 'slechts' 185 paren (Wessem L). Bij de *Purperreiger* zet het geleidelijke herstel, na een geweldige inzinking in de jaren tachtig, sinds midden jaren negentig door. Aantallen van rond 630 (2006) en 670 (2007) paren zijn sinds de jaren zeventig niet meer gehaald. De grootste kolonies waren die bij Ameide (ZH; max. 174 paren) en Kinderdijk (ZH; 115) (van der Kooij 2007, 2009).

In beide jaren bedroeg het aantal getelde broedparen van *Ooievaars* omstreeks 600. Daarnaast gingen enkele tientallen paren niet tot eileg over en hielden solitaire vogels her en der een nest bezet. Voor zover er nog uitbreiding plaatsvindt is dit voorbehouden aan voor de soort perifere gebieden. Voorbeelden zijn broedgevallen in Denekamp (Ov), Alkmaar (NH), Oeffelt (NB) en Sluis (Z). Het aantal uitgevlogen jongen per nest verschilt van jaar tot jaar (1.13 resp. 1.59 in 2006-07) en vertoont om onbekende redenen ook regionale verschillen. Zo vlogen in 2007 in sommige delen van het land (2.10 jongen, N=75) bijna twee maal zo veel jongen per nest uit als in andere delen (West- en Midden-Nederland: 1.09, N=81) (Werkgroep Ooievaarstelling 2008).

De *Heilige Ibis*, een recente exoot voor Nederland, lijkt zich definitief in ons land te gaan vestigen. De 15 paren in 2007,

voor het merendeel gevestigd in Botshol (U) en Alphen aan de Rijn (beide 7 paren), vormen een aanzet hiertoe. De langjarige toename van de *Lepelaar* culmineerde in 2007 in een nieuw record van ruim 1900 paren, verdeeld over 33 kolonies. De 14 kolonies in het Waddengebied namen driekwart van de populatie voor hun rekening. Daar komen dan de vestigingen in het Deltagebied (8 kolonies, 16% van het totaal), de Oostvaardersplassen (afname in 2007) en het Rivierengebied (uitbreiding, maar kleine aantallen) nog bij.

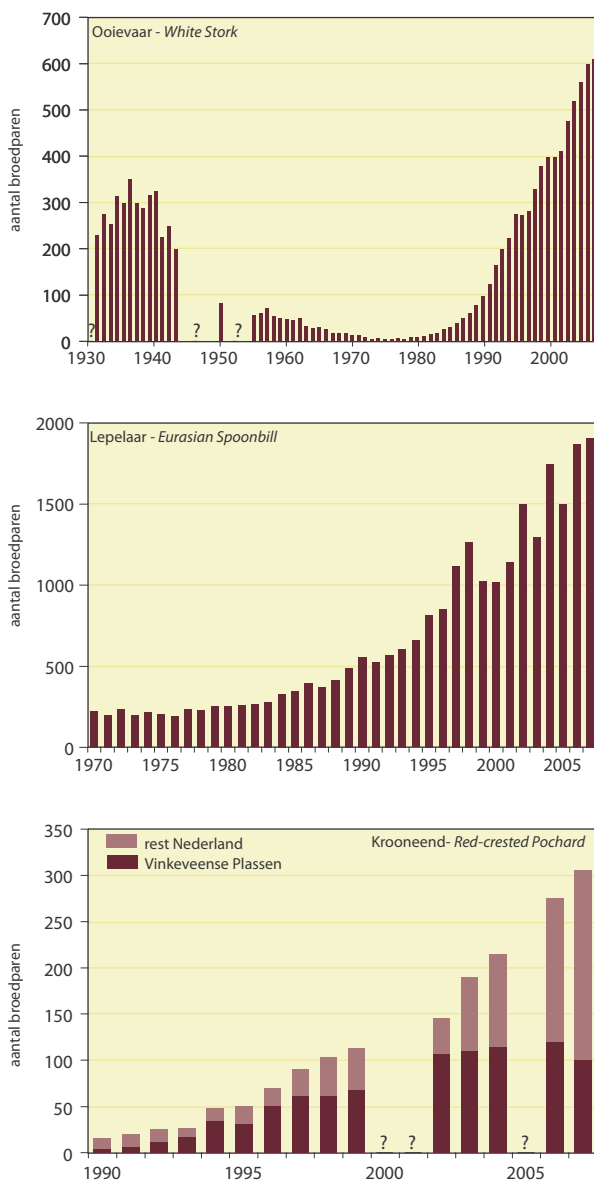
Zwanen tot en met eenden

In Zuidwest-Drenthe, waar in 2005 het eerste Nederlandse broedgeval van een *Wilde Zwaan* plaatsvond, nestelde hetzelfde paar ook in 2006 (2 kuikens die beide vliegvlug werden) en 2007 (5 kuikens, waarvan er 4 vliegvlug werden). De vogels, waarvan de wilde herkomst niet betwijfeld wordt, gedragen zich als standvogel en verblijven het hele jaar in de (ruime) omgeving van de broedplaats (van Dijk & Everts 2008).

Na de meest complete recente landelijke telling in 2005 (van der Jeugd *et al.* 2006), begint het beeld voor verschillende broedende ganzensoorten onduidelijk te worden. Ze komen inmiddels te talrijk en te verspreid voor om een landelijke telling vol te houden. Dit geldt het meest voor (*Grote*) *Canadese Gans* (uitbreiding zet door) en *Brandgans* (afname in Wormer- en Jisperveld (NH), elders veelal toename), en het minst voor de *Kolgans* (geen duidelijke toename, broedsucces matig tot slecht) en de zeldzamer ganzen, zoals de *Indische Gans* (wisselend beeld).

Onduidelijkheid heerst ook bij enkele eenden. In dit geval komt dat, naast stiekem gedrag van de vogels zelf, veelal door onvolledige documentatie van mogelijke broedgevallen. Hierdoor zijn niet-broedende overzomeraars niet altijd uit te sluiten. Hoe dan ook is het duidelijk dat de status als broedvogel ongewijzigd blijft voor de *Smient*, met zekere broedgevallen alleen in de Veenhuizerstukken (Gr), Krimpenwaard (ZH) en Steenwaard (U). Ook zekere broedgevallen van de *Pijlstaart* blijven zeldzaam. De soort nestelde in beide jaren bij Bergen op Zoom (NB) en op De Kreupel te Andijk (in 2007 zelfs vier vrouwtjes met pulli). Daarnaast werd in 2007 een vrouwtje met jongen gesignaleerd op Vlieland (Fr) en was er een opvallende maar ongedocumenteerde melding van 12 paren in het Ketelmeer (Ov).

Helderder is de situatie van de *Krooneend*, die vanaf een dieptepunt rond 1990 een krachtige comeback doormaakte. De 270-340 paren in 2007 betekenden het hoogst bekende aantal ooit. Naast de al lang bezette Vinkeveense Plassen (U; ca. 100 paren, stabiel tot licht afnemend) hebben de Randmeren zich als tweede kerngebied ontwikkeld, vooral het Drontermeer (61 paren in 2007) en Veluwemeer (41). Ook daarbuiten worden steeds vaker Krooneenden aangetroffen,

Figuur 4. Trend in aantallen broedparen van Ooievaar, Lepelaar en Krooneend. Vraagtekens: geen gegevens. *Trend in number of breeding pairs of White Stork, Eurasian Spoonbill and Red-crested Pochard. Years without data are indicated.*

met de melding van 22 paren in Meijndel in 2007 (andere jaren 0-3) als opvallendste wapenfeit.

Zekere broedgevallen van de *Witoogeend* zijn al sinds 1989 (Strabrechtse Heide NB) niet meer vastgesteld. De schaarse waarnemingen in de broedtijd betreffen ongepaarde mannen die niet zelden met een vrouwtje van een andere eendensoort baltsen, of paren die geen aanstalten maken tot broeden. Zulke vogels, die als overzomeraars kunnen worden betiteld, hielden zich in 2007 op bij Sneek (Fr) en in de Engbertsdijkerven (Ov).

Hoewel de *Brilduiker* lastig te inventariseren is, lijkt het erop dat hij weer uit Nederland aan het verdwijnen is. Het

Harvey van Diek

Wilde zwanenfamilie in de Wapserveense petgaten, met op de achtergrond Arend van Dijk (Drenthe, 5 juni 2007). *Family of Whooper Swans in the breeding area of Wapserveense petgaten, observed by the author Arend van Dijk.*

aantal meldingen van broedparen is afgenomen van 10-15 in 1998-2000 naar drie in 2006 en geen enkele in 2007. *Mid-delste Zaagbekken* werden in (delen van) het Deltagebied op een andere wijze geteld dan voorgaande jaren: niet alleen nesten en paren met jongen, maar ook territoriale paren. Dit bemoeilijkt vergelijking met eerdere getallen, maar geeft wel een reëler beeld van het voorkomen. In het belangrijkste broedgebied, het Grevelingenmeer (Z/ZH), werden maximaal 32 paren geteld (2007). In het Waddengebied werden broedparen vastgesteld op Griend (Fr; 7 resp. 3 in 2006-07) en Schiermonnikoog (Fr; 2007). Het aantal *Rosse Stekelstaarten* neemt heel langzaam toe. Het merendeel broedt in de Starrevaart te Leidschendam (ZH; 12 paren in 2006) en het Markiezaatsmeer (NB; minstens 9 in 2007).

Roofvogels

Broedgevallen van de *Zwarte Wouw* in 1984, 1996 en 2000 resulteerden nimmer in uitvliegende jongen. Ook een broedgeval bij Stevensweert (L) in 2006 mislukte in de jongenfase (Don 2006). In de Hoekse Waard (ZH) bleef het in 2007 bij nestbouw, en dat geldt vermoedelijk ook voor vogels die in 2006 in de broedtijd rondhingen in de Ooijpolder (Gld).

Het eerste gedocumenteerde broedgeval van een *Zeearend* in Nederland trok veel aandacht. Vanaf de winter van 2004/05 hield zich in de Oostvaardersplassen een adulte man op, die gepaard raakte met een in Sleeswijk-Holstein (Duitsland) geringd vrouwtje. Het paar ging zowel in 2006

als 2007 over tot broeden en bracht in beide jaren één jong groot. Het voedsel in de broedperiode bestond merendeels uit eenden, jonge Grauwe Ganzen *Anser anser*, Meerkoeten *Fulica atra*, vissen en aas. Het Nederlandse broedgeval past binnen de westwaartse expansie in onder meer Duitsland (de Roder & Bijlsma 2006, de Roder *et al.* 2008).

De *Bruine Kiekendief* is in Nederland over zijn top heen. Vergeleken met het niveau van 1990 zijn de aantallen vrijwel overal gedaald. Uitzondering vormt het Deltagebied (40-50% hoger), al is ook daar inmiddels afname troef. Dat is echter niets vergeleken met de neergang van de *Blauwe Kiekendief*, die het nu op alle Waddeneilanden slecht doet, ook op Texel (NH), dat lange tijd de dans ontsprong. De landelijke populatie, in 1992 nog rond 140 paren, zakte naar 51 paren in 2006 en 41 in 2007. Een kluwen van factoren, waaronder matige broedresultaten (deels door voedselgebrek), maakt het de soort moeilijk. Veranderingen in dispersie, een factor die tussen de eilanden onderling blijkt te verschillen, beïnvloeden mogelijk het populatieverloop. Kleurringonderzoek moet daar meer duidelijkheid in brengen. Opmerkelijk genoeg is de kleine populatie op de Duitse Waddeneilanden stabiel tot toenemend (de Boer & Klaassen 2007).

De *Grauwe Kiekendief* kende in 2006 (39 paren) en vooral 2007 (48, hoogste aantal sinds jaren zeventig) goede tijden. Dit komt op conto van een forse stijging van het aantal broedparen in het Oost-Groningse bolwerk (van 30 naar 40 in 2006-07) en het ontstaan van een nieuwe kern bij Pieterburen in Noordwest-Groningen (van 1 naar 5 paren). In Fle-

voland nam de soort af (5 naar 3 paren), terwijl de verdwijning uit het Lauwersmeer in 2007 betekent dat er dat jaar in ons land geen enkele Grauwe Kiekendief meer in semi-natuurlijke habitats nestelde. In totaal vlogen in 2006 en 2007 47 resp. 73 jongen uit (Visser *et al.* 2007, 2008).

De toename van de *Slechtvalk* gaat zonder mankeren door: er werden 34 (2006) en 41 (2007) territoriale paren geteld, waarvan er 22 resp. 24 overgingen tot eileg. Nieuwkomers op zoek naar een territorium vestigen zich vaak in de nabijheid van broedparen. Hierdoor kent de landelijke verspreiding een zevental clusters van drie of meer paren met een onderlinge afstand van minder dan 20 km. De meeste broedparen zoeken hoge gebouwen op maar broedgevallen op een zandplaat in de Westerschelde (Z; beide jaren) en een dukdalf bij de Eemshaven (Gr; 2007) tonen aan dat andere plekken evenmin versmaad worden (van Geneijgen 2007).

Korhoen tot en met Kraanvogel

Het aantal bolderende *Korhanen* op de Sallandse Heuvelrug (Ov) blijft laag (23 in 2006, 15 in 2007), al is het minder dramatisch dan tijdens het dieptepunt in 2002 (8). In de winter van 2007/08 werden Korhoenders uitgezet op de Hoge Veluwe (Gld) in een poging een tweede populatie op te bouwen.

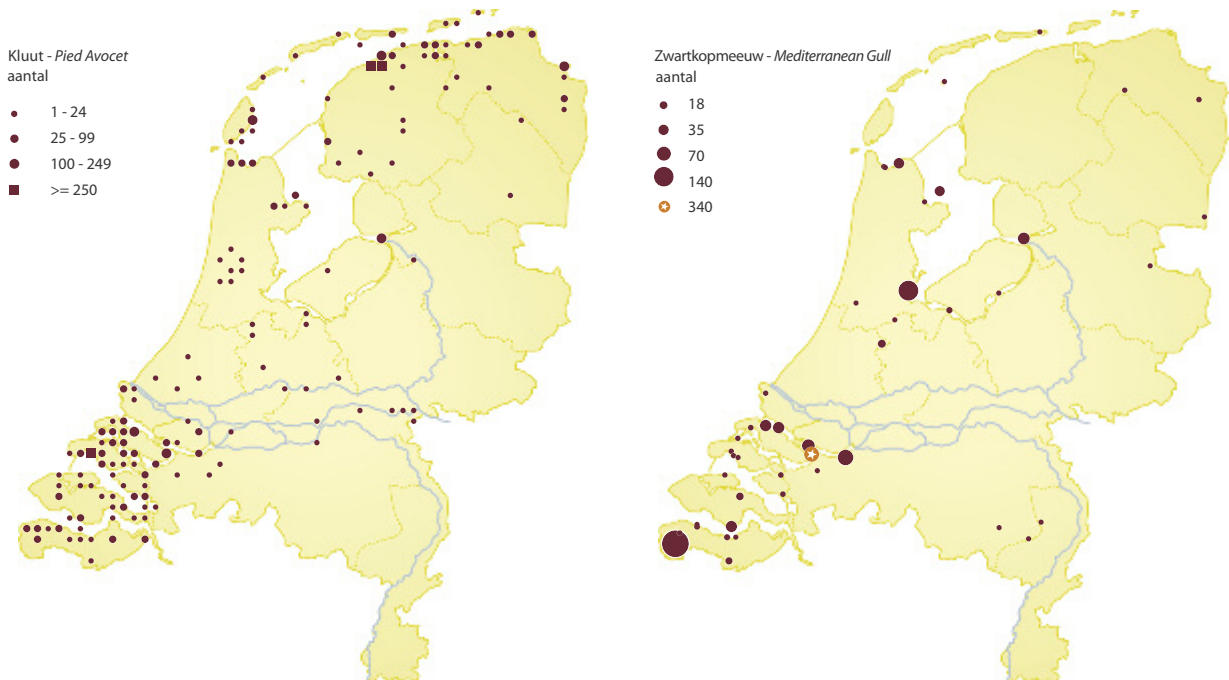
Omdat gegevens van het *Porseleinhoen* ontbreken uit het belangrijkste broedgebied, de Oostvaardersplassen, en de soort bovendien lastig te inventariseren is, blijft het onduidelijk in hoeverre het aantal gevonden territoria (in beide jaren rond 75) maatgevend is voor de landelijke situatie. Rela-

tief veel meldingen komen uit het noordoosten van het land, in 2007 onder meer uit De Wieden (15-20), het Lauwersmeer (7) en het Zuidlaardermeer (Gr; 7).

Het enige door de CDNA aanvaarde geval van het *Klein Waterhoen* stamt uit het Harderbroek (Fl) in 2007 (Ovaa *et al.* 2008); meldingen in de Weerribben (Ov), De Wieden en de Biesbosch (NB) waren onvoldoende gedocumenteerd. Het aantal meldingen van het *Kleinst Waterhoen* (2-3 in 2006, 3-6 in 2007, marge afhankelijk van volledigheid documentatie) is voor huidige begrippen normaal.

Voor de *Kwartelkoning* was 2006 met 86 gemelde territoria het derde magere jaar op rij, een situatie die in de omringende landen niet anders was. De 313 territoria in 2007 doorbraken deze serie. Oldambt (Gr; 68 territoria) en IJsseldal (Gld/Ov; 54) namen ruim eenderde voor hun rekening. In het IJsseldal waren ook in het magere jaar 2006 relatief veel Kwartelkoningen aanwezig (23). Wellicht komt dit door de relatief grote oppervlakte hooiland hier en doordat roepplaatsen er al enige jaren gericht beschermd worden. Dat veel boeren door nat weer in de tweede helft van juni en juli niet konden maaien, speelde Kwartelkoningen in 2007 in de kaart (Schoppers & Koffijberg 2008).

In beide jaren kwamen in het Fochteloërveen (Fr/Dr) twee paren *Kraanvogels* tot broeden die in totaal vijf jongen grootbrachten (Feenstra 2007). Het Dwingelderveld (Dr) lijkt zich te ontwikkelen tot een tweede broedplaats, al leverden 2006 (baltsend paar, geen nest) en 2007 (nest mislukt in eifase) hier nog geen vliegvlugge jongen op.

Figuur 5. Broedvogelverspreiding in 2007 van Kluut en Zwartkopmeeuw. *Breeding distribution in 2007 of Pied Avocet and Mediterranean Gull.*

Steltlopers

Voor de *Steltkluut* waren 2006 (3 paren in Zeeuws-Vlaanderen, losse paren in Harderbroek FI en bij Rosmalen NB) en 2007 (broedgeval op Tholen Z) magere jaren. In vette jaren, die meestal samenhangen met droogte rond de Middellandse Zee, kunnen tientallen paren in ons land tot broeden komen (Boele & van Winden 2007).

De stand van de *Kluut* was met rond 5500 paren in beide jaren gelijk. Vergeleken met 1990 is het aantal in het Waddengebied met 75% gedaald, een ontwikkeling die een tegenhanger kent in het Duitse Waddengebied. De afname treft vooral de belangrijke broedplaatsen op de Fries-Groningse kust. Op de eilanden, waar kleinere aantallen nestelen, blijven ze stabiel en profiteert de soort soms van natuurontwikkeling, zoals in Wagejot op Texel. In het Deltagebied, waar inmiddels de helft van de Nederlandse Kluten broedt, is de stand stabiel maar treden wel verschuivingen op. Het Volkerakmeer (NB/ZH/Z) is voor de soort in belang verminderd terwijl de Oosterschelde (Z) juist belangrijker werd.

Ook bij de *Bontbekplevier* is de langjarige ontwikkeling in het Waddengebied negatiever dan in het Deltagebied, al zijn de verschillen lang niet zo groot als bij de *Kluut*. Binnenlandse broedgevallen zijn bij deze kustbewoner schaars. Opvallende aantallen, zoals sinds de jaren zeventig niet meer genoteerd konden worden, bleken te nestelen in het IJsselmeergebied. Het ging vooral om nieuw aangelegde eilandjes in het Ketelmeer (maximaal 32 paren) en op De Kreupel (8), naast polders bij het Eemmeer (12).

De neergang van de *Strandplevier* is nog niet gekeerd, al verloopt hij nu minder snel dan voorheen. De afname in het Deltagebied, dat 80% van onze broedparen huisvest, werd enige tijd en tot op zekere hoogte gecompenseerd door toename op nabije haventerreinen in het Belgische Zeebrugge (Strucker *et al.* 2008). Dat is echter inmiddels voorbij (114 paren bij Zeebrugge (Z) in 1995, 13 in 2007). De afname in het Waddengebied zet onverminderd door. Een opstekertje was de vestiging van kleine aantallen op nieuw aangelegde eilanden in het IJsselmeergebied zoals De Kreupel en IJsseloog/Ketelmeer (Ov; 8 paren in 2006, 3 in 2007).

Bonte Strandlopers met broedverdacht gedrag waren in 2007 aanwezig in het Lauwersmeer (3 paren, waarvan 1 baltzend en 2 met afleidingsgedrag; Kleefstra & de Boer 2007). Dit gebied vormt met de Dollard (Gr) de enige locatie waar nog wel eens Bonte Strandlopers tot broeden lijken te komen. De broedpopulatie in het internationale Waddengebied bedraagt tegenwoordig slechts enkele tientallen paren (25 bij integrale telling in 2001), voor het merendeel in Dene-marken (Koffijberg *et al.* 2006).

Het uitsterven van de *Kemphaan* als broedvogel in Nederland nadert met rasse schreden, al vormt het aantal meldingen (16 'paren' in 2006, 7 in 2007) van deze lastig te inventariseren steltloper een onderschatting van de werkelijkheid. Dat er geen enkele melding kwam uit tot voor kort door tientallen Kemphanen bezette broedgebieden als het Wormer- en Jisperveld (NH) en de Oude Venen (Fr) spreekt echter boekdelen.

Alarmerend paar Witvleugelsternen in de Krimpenerwaard op 22 juli 2007. Linksboven de Blauwe Reiger vliegt een adulte Witvleugelstern in zomerkleed, rechtsboven de reiger de ruiende partner. Het paar had op dit moment uitvliegende jongen. De twee hoogst vliegende vogels zijn een ongedetermineerde meeuw (links) en een Zwarte Stern (rechts). *Pair of White-winged Terns alarming, just above the Grey Heron (left on in breeding plumage, right one moulting). Upper flying birds are gull spec. and Black Tern.*

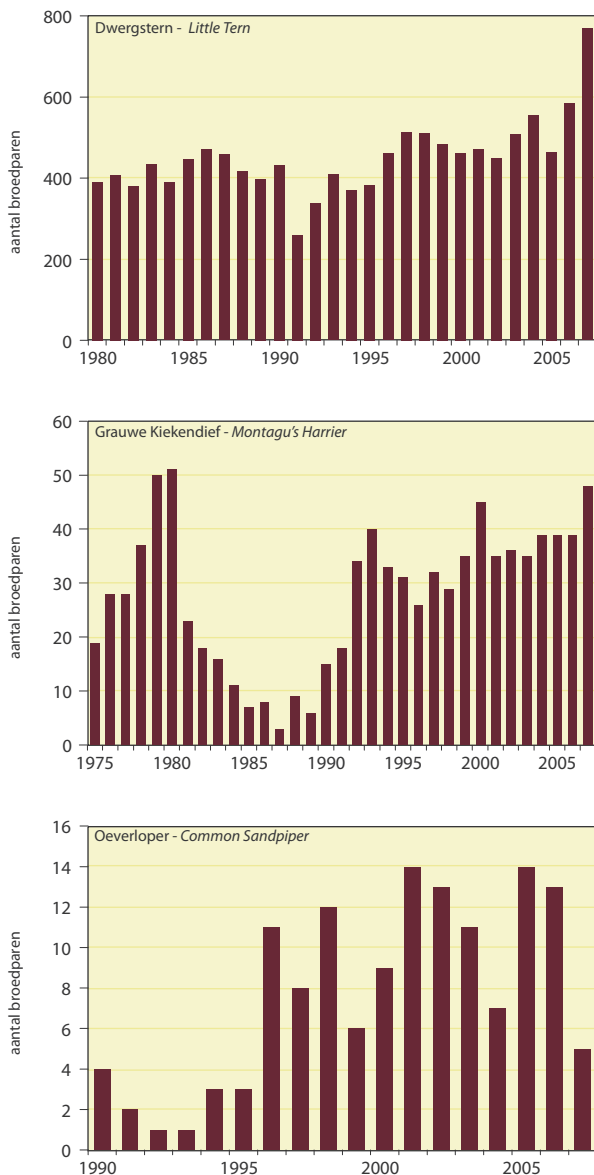
Oeverlopers broeden in Nederland in wisselende aantallen, maar het verschil tussen 2006 (11-13 paren, voor huidige begrippen normaal) en 2007 (slechts 5) is wel erg groot. Vooral het ontbreken in het Limburgse Maasdal in 2007 bevreemdt. In 2006 nestelden alleen al in een natuurontwikkelingsgebied bij Meers vier paren (Kurstjens *et al.* 2007).

Meeuwen en sterns

Broedende *Zwartkopmeeuwen* kennen nog steeds een sterke voorkeur voor het Deltagebied. Hier nestelt driekwart of meer van de Nederlandse populatie, die 1025 paren telde in 2006 en 1200 in 2007. De grootste kolonies waren die van 595 paren op de Slijkplaat in het Haringvliet (ZH; 2006) en van 340 paren op de Hellegatsplaten (ZH; 2007). De uitbreiding elders manifesteert zich met name in het IJsselmeergebied, waar in 2007 op de Kinseldam (NH) en de eilandjes in het Ketelmeer 140 resp. 45 paren werden geteld. *Dwergmeeuwen* verbleven in beide jaren op De Kreupel, maar ondanks alarm en copulatie waren er geen duidelijke aanwijzingen voor een nest. De laatste nestvondst dateert uit 2001.

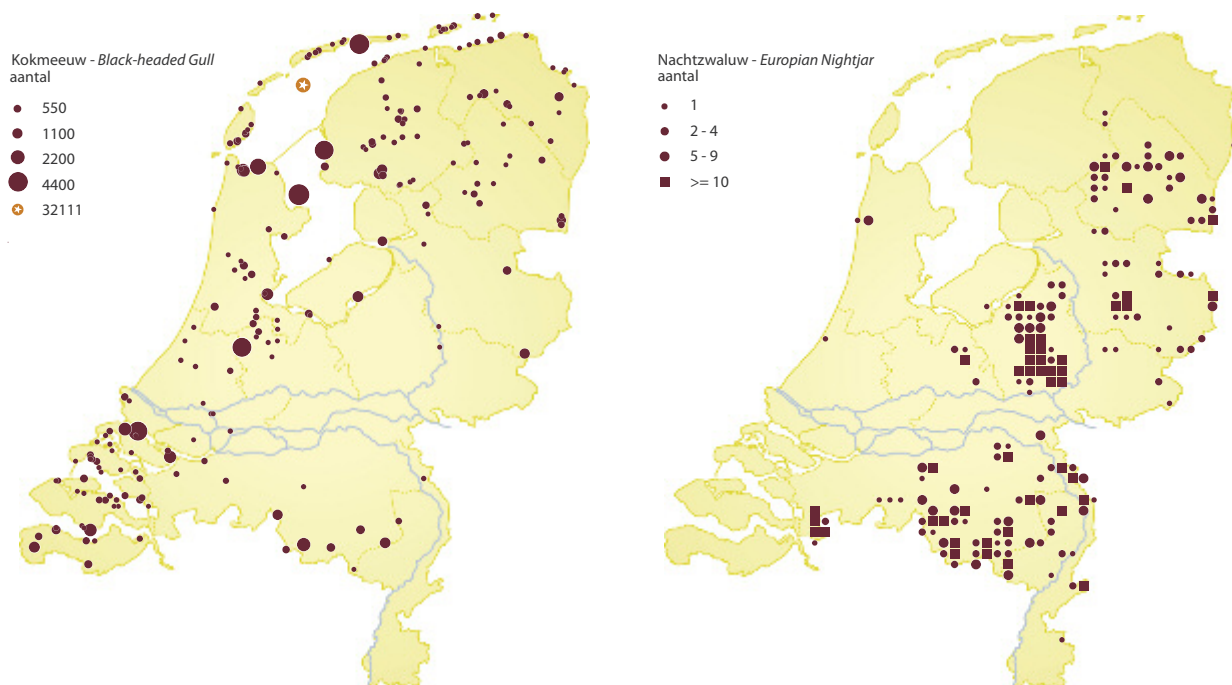
De landelijke stand van de *Kokmeeuw* is gehalveerd ten opzichte van 1990. Bleef het Waddengebied lange tijd gevrijwaard van de afname, recent heeft ook daar een daling ingezet, ook in de grootste Nederlandse kolonie op Griend. Deze afname hangt mogelijk ten dele samen met de aanzuigende werking die nieuw aangelegde eilanden in het IJsselmeer hebben. Op De Kreupel vestigden zich in 2004 *Kokmeeuwen*, en in 2006-07 was het aantal paren er al opgelopen tot 5000.

De aantallen *Stormmeeuwen* dalen voortdurend, ook in gebieden waar de stand lange tijd stabiel bleef, zoals Texel. In dat licht is het opmerkelijk dat er nog steeds een tiental paren *Stormmeeuwen* broedt op de diep in het binnenland gelegen vestiging te Budel (NB). Over de landelijke ontwikkeling van de *Zilvermeeuw* kan ongeveer hetzelfde verhaal worden gehouden als voor *Kokmeeuw* en *Stormmeeuw*: na een lange periode van toename, uitmondend in een top in de jaren tachtig, begonnen de aantallen aan een gestage daling. Voor het eerst sinds 1978 zakte de stand onder de 50 000 paren. Daarmee is de *Kleine Mantelmeeuw* inmiddels veruit de talrijkste grote meeuw geworden. De landelijke stand stabiliseert rond 90 000 paren na een decennialange toename (vanaf 1990 met jaarlijks 11%). De grootste kolonie, op de Maasvlakte/Europoort (ZH), telde in 2007 bijna 25 000 paren. In zulke meeuwenmassa's is het bijna ondoenlijk om gericht te speuren naar broedende *Geelpootmeeuwen*, stevast gepaard met *Kleine Mantelmeeuwen* of *Zilvermeeuwen*. Dit is dan ook de reden dat er van deze locatie, net als andere eerder bezette plekken in vooral het Deltagebied, nauwelijks recente meldingen doordringen. In de goed onderzochte omgeving van IJmuiden (NH), in het verleden

Figuur 6. Trend in aantallen broedparen van Dwergstern, Grauwe Kiekenkief en Oeverloper. Trend in number of breeding pairs of Little Tern, Montagu's Harrier and Common Sandpiper.

eveneens leverancier van broedgevallen, ontbraken ditmaal aanwijzingen voor broeden. In het jaar 2000 bleken er *Drieteenmeeuwen* te broeden op het Nederlands Continentaal Plat. In juli 2006 werden negen boorplatforms bezocht, waarbij op drie ervan broedende *Drieteenmeeuwen* werden aangetroffen, in totaal 40 paren. Hieronder bevonden zich verschillende paren op een ook in 2005 bezet platform, waar de nesten in eerdere instantie verwijderd waren. De aanwezigheid van bijna 300 adulte 'verkenner' op voor nestelen geschikte richels geeft aan dat het broedpotentieel aanzienlijk is (Camphuysen & Leopold 2007). In 2007 werden de platformen niet bezocht zodat het aantal in dat jaar onbekend blijft. *Grote Mantelmeeuwen* broeden vanaf 1993 in Neder-

Figuur 7. Broedverspreiding in 2007 van Kokmeeuw en Nachtzwaluw. *Breeding distribution in 2007 of Black-headed Gull and European Nightjar.*

land. Na een top van bijna 30 paren in 2004 lijken de aantallen wat te zijn gezakt, maar dat ligt deels aan onvolledig onderzoek.

De *Grote Stern* beleefde twee goede jaren, waarin het aantal broedparen rond de 18 000 uitkwam. In het Waddengebied, goed voor driekwart van dit aantal, vond de recente afname op Griend (van ruim 11 000 paren in 2004 naar 6600 in 2007) compensatie in vestigingen en toenames op Texel, Terschelling en Ameland (Fr). De kolonies in het Deltagebied deden het vooral in 2007 goed (6960 paren, tegen 3870 in 2006). Op De Kreupel nestelde in beide jaren één paar in een zoetwateromgeving, voor ons land ongewoon. Dit gebied herbergt inmiddels ook de grootste Nederlandse kolonie *Visdieven*: 4200 paren in 2007, op een landelijk totaal van 21 000. De landelijke stand is sinds 1990 stabiel, maar de populatie heeft bij lange na nog niet het niveau bereikt van voor de giflozingen en daaropvolgende sterfte in de jaren zestig.

Opvallende fluctuaties zijn kenmerkend voor de *Noordse Stern*, die bij ons de zuidrand van zijn broedareaal bereikt. De laatste jaren waren stevast slecht, waarbij het aantal in 2006 (1120 paren) maar net boven het dieptepunt in 2004 uitkwam. De malaise is grotendeels een gevolg van de ontwikkeling op Griend. Deze kolonie was een halve eeuw of langer verreweg de belangrijkste van ons land, maar werd in 2007 (slechts 331 paren, vergelijk met 1210 in 1998) voorbijgestreefd door Ameland (425). Veel beter deed de *Dwergstern* het. Beide jaren, met 585 (2006) en 770 (2007) paren, leverden aantallen op die in decennia niet gehaald waren. Het

Deltagebied was als altijd hofleverancier (514 paren in 2007, tegen gewoonlijk 250-350 sinds 1979), maar de aantallen in de westelijke Waddenzee (234 in 2007) waren voor dit gebied eveneens hoog. Opvallend was ook de vestiging van kleine aantallen in het Noord-Hollandse IJsselmeergebied (maximaal 11 paren op De Kreupel en 4 op de Kinseldam). Dit fenomeen had zich in geen tientallen jaren voorgedaan.

In beide jaren werden ongeveer 1200 paren *Zwarte Sterns* geteld. Hiermee is de stand stabiel ten opzichte van voorgaande jaren, na een eerdere gevoelige achteruitgang. De verspreiding bleef, zoals tegenwoordig gebruikelijk, vrijwel beperkt tot het Lage Midden van Friesland, Noordwest-Overijssel (103 paren in De Wieden in 2007, grootste Nederlandse kolonie), het Rivierengebied en het Hollands/Utrechtse laagveengebied. In de laatstgenoemde regio deed zich recent een verschuiving voor van moerassen (alwaar laag broedsucces) naar veenweiden (hoog broedsucces, maar afhankelijk van nestbescherming en slootrandbeheer) (van der Winden 2006). Een ongekende influx bracht medio mei 2007 minstens 1000 *Witvleugelsterns* naar ons land (Boele & van Winden 2007a). Daarvan bleven er enkele hangen, die tot broeden overgingen tussen Visdieven in de Krimpenerwaard (ZH; 2 nesten, 3 jongen uitgevlogen) en de Sliedrechtse Biesbosch (ZH; 2 nesten, 2-4 jongen uitgevlogen) (Boele & Ebels 2007). Dit waren de eerste ongemengde broedgevallen ooit; er is alleen een eerder geval bekend van een Witvleugelstern gepaard met een Zwarte Stern (1979 Ankeveen NH). In Noordoost-Duitsland kwamen 152-163

paren tot broeden van deze oostelijke soort, waarvan de meest westelijke reguliere broedgebieden in Noord-Italië liggen.

Uilen tot en met spechten

In 2007 rees het aantal broedparen van de *Kerkuil* tot naar schatting 3300, een aantal dat nog hoger was dan in recente topjaren zoals 2001, 2004 en 2005 (2400-2800). We moeten bijna een halve eeuw terug voor een vergelijkbaar aantal. De sterkste uitbreiding vond plaats in normaliter dunbevolkte gebieden zoals Groningen, de Veluwe en de oostelijke Betuwe (Gld), waar de aantallen verdubbelden tot verdrievoudigden. De florissante stand viel samen met een piekjaar van Veldmuizen *Microtus arvalis* en Bosmuizen *Apodemus sylvaticus*, terwijl ook Huisspitsmuizen *Crocidura russula* (belangrijk voedsel in winter en vroege voorjaar) goed vertegenwoordigd waren. In dit verband is het aardig dat er op Schiermonnikoog, waar sinds enkele jaren Veldmuizen voorkomen, vijf paren Kerkuilen nestelden. Type-rend voor de goede voedselsituatie was het grote aantal tweede broedsels (756 op 3151 eerste broedsels) en het enorme aantal jongen dat uitvloog (14 000, alle broedsels samen) (Kerkuilenwerkgroep Nederland, www.uilen.org).

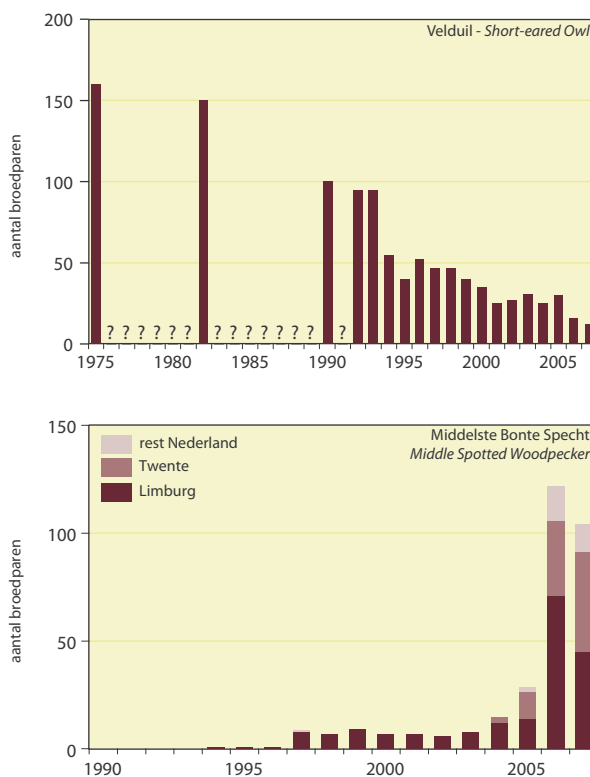
De *Oehoe* handhaaft zich op laag niveau. Broedparen in Gelderland (1 in 2006, 2 in 2007) en Limburg (beide jaren 3) brachten in totaal 23 jongen groot. Daarnaast verbleef er een solitair vrouwtje in Limburg en een ontsnapte man nabij Eindhoven (NB). De 10-18 paren *Velduilen* betekenden een historisch dieptepunt. Buiten de Waddeneilanden (in beide jaren ook Griend) waren er alleen in de Eemshaven, De Wieden en op Schiphol (NH) aanwijzingen voor broeden.

Het 'Jaar van de *Nachtzwaluw* 2007', een samenwerking tussen SOVON en Vogelbescherming Nederland, leverde voor het eerst sinds jaren weer min of meer landdekkende informatie op over deze soort. Met uitzondering van Zeeland werd de *Nachtzwaluw* in alle provincies aangetroffen, met de hoofdmacht in Gelderland (700-840), Noord-Brabant (440-490), Limburg (160-180), Overijssel (130-150) en Drenthe (130-135 paren). De in totaal 1600-1850 paren tellende populatie blijkt sinds het vorige landdekkende onderzoek in 1998-2000 (950-1150 paren) fors te zijn gegroeid. Heideherstel en gestegen zomertemperaturen worden genoemd als factoren in deze ook in het buitenland vastgestelde toename. Om meer duidelijkheid te krijgen is onderzoek naar habitatgebruik en voedselkeus noodzakelijk. Daarmee is een begin gemaakt door het volgen van gezenderde vogels (van Kleunen *et al.* 2007).

De *IJsvogel* zakte in 2006 iets terug ten opzichte van het voorgaande jaar, misschien als gevolg van het koude slot van een verder zachte winter. In 2007 veerde de stand echter op tot niet eerder gekende hoogte. Met 700-800 paren lag het niveau twee maal zo hoog als tijdens de toppen in de ja-

ren negentig. De soort heeft overduidelijk geprofiteerd van een lange serie zachte winters in combinatie met habitatverbetering (herstel natuurlijke beeklopen, betere waterkwaliteit, aanleg broedwanden). De toename was vooral merkbaar langs de smallere beken en in anders nogal marginale broedgebieden zoals Zeeuws-Vlaanderen (17 paren tegen 6-14 in 2001-06). In Het Gooi (NH) leverden gerichte beschermingsinspanningen 49 zekere broedgevallen op, tegen 17-36 in 2001-06 (Harder 2008).

Broedgevallen van *Bijeneters* worden steeds vaker vastgesteld (van der Spek 2006). Ze zijn bekend uit 1964, 1965 (3 paren), 1983, 2002 (3) en 2005 (3). Ook in 2006 (2 paren Drenthe en 1 paar Friesland; tenminste 7 uitgevlogen jongen) en 2007 (Drenthe; jongen net voor uitvliegen gepredeerd door *Vos Vulpes vulpes*) stond de soort op de broedvogellijst. De toename correspondeert met een duidelijke stijging van het aantal voorjaarswaarnemingen in ons land (Boele & van Winden 2004) en toenames in Vlaanderen (jaarlijks broedend vanaf 2002, in 2006-2007 7-8 broedparen; Vermeersch & Anselin 2009) en Duitsland (350 paren, met toenemende tendens; Sudfeldt *et al.* 2007).

Figuur 8. Trend in aantallen broedparen van Velduil en Middelste Bonte Specht. Vraagtekens: geen gegevens. *Trend in number of breeding pairs of Short-eared Owl and Middle Spotted Woodpecker. Years without data are indicated.*

Ran Schols

Middelste Bonte Specht, Zuid-Limburg, 7 april 2006. *Middle Spotted Woodpecker*.

Hoewel de *Draaihals* een notoir lastig te vinden broedvogel is, wijst het dalende aantal meldingen erop dat hij zijn beste tijd in Nederland heeft gehad. Speciaal onderzoek in 2007 in voormalige broedgebieden op de Zuidoost-Veluwe leverde niets op, en buiten de Veluwe wordt de soort tegenwoordig amper meer gemeld. Het is twijfelachtig of zelfs de helft van de laatste betrouwbare landelijke schatting (50-65 paren in 1998-2000) nog gehaald wordt. De opmars van de *Middelste Bonte Specht* daarentegen zet onverdroten door, al zakten de aantallen in 2007 (104 paren) iets ten opzichte van het uitstekende jaar daarvoor (120). De meeste broedparen huizen in Limburg (bezet vanaf 1995, maximaal 75 in 2006; Bakhuizen *et al.* 2008) en in Twente (in ieder geval bezet vanaf 2004, vermoedelijk ook eerder; maximaal 47 paren in 2007; Hulsebos 2007). Vestigingen in Noord-Brabant (13 paren in 2006, 6 in 2007), de Achterhoek (Gld; 5 in 2007) en het Rijk van Nijmegen (Gld; 1 in 2007) getuigen van een nog niet aflatende expansiedrift.

Leeuweriken tot en met lijsters

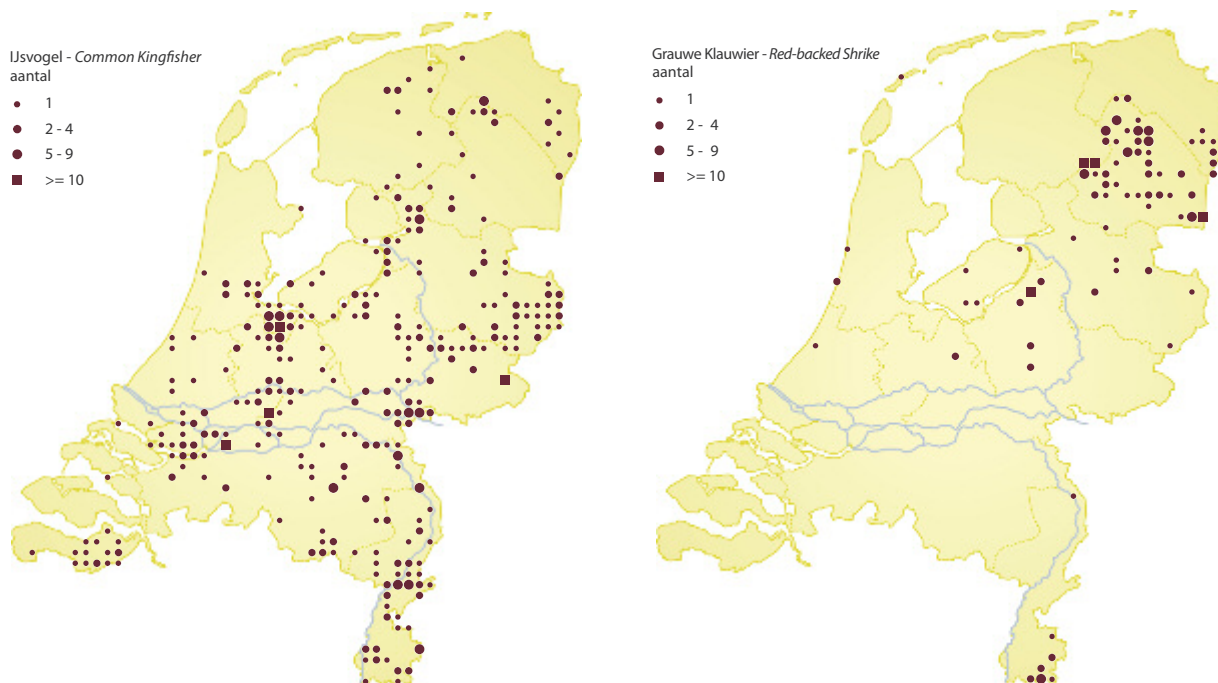
Nog nooit werden zo weinig territoria van *Kuifleeuweriken* bekend. Met landelijk hooguit een twintigtal broedparen en aanhoudend dalende trend valt het uitsterven binnen enkele jaren te verwachten. Op de gevallen in Emmen (Dr), Lelystad (Fl), Amersfoort (U) en de Maasvlakte (ZH) na bleef het voorkomen beperkt tot Noord-Brabant en Limburg.

De *Oeverzwaluw* maakte in de jaren negentig een sterke toename door, uitlopend in een piek van zo'n 30 000 paren

rond de eeuwwisseling. Daarna zijn de aantallen weer wat gedaald, zoals ook bleek in 2006 (bijna 25 000 paren) en 2007 (22 000). De aantalsontwikkeling wordt sterk beïnvloed door de hoeveelheid neerslag in de Sahel, maar ook door economische ontwikkelingen in eigen land (graaf- en bouwactiviteit) en wellicht het broedsucces (weersinvloeden!) in het voorgaande broedseizoen. De regionale verschillen in aantalsontwikkeling kunnen overigens groot zijn. Zo namen Oeverzwaluwen in Overijssel, Noord-Brabant en Limburg van 2006 op 2007 toe met 15%, terwijl ze in Groningen, Drenthe, Utrecht en Zeeland met 25-50% afnamen.

Huiszwaluwen worden geteld in steekproefgebieden die ongeveer een kwart van de landelijke populatie omvatten. De soort leek het lange tijd alleen maar slechter en slechter te doen. Groot was daarom de verbazing toen de stand in 2006 omhoogschoot tot 30% boven het niveau van 1990. In 2007 werd dit hoge niveau min of meer gehandhaafd (afname 5%). Dit moet wel in perspectief worden gezien, want de hoge aantallen nu vormen nog niet de helft van die in de jaren zestig en zeventig. Maar toch, de doorbreking van de langjarige negatieve spiraal was bemoedigend voor de tellers. Overigens is het bij deze soort, in tegenstelling tot de Oeverzwaluw, volstrekt onduidelijk door welke factoren de populatieontwikkeling wordt aangestuurd.

Na drie jaar van complete afwezigheid in de voormalige broedgebieden werden weer broedverdachte *Duinpiepers* aangetroffen. Een paartje, waarvan het mannetje regelmatig zong, verbleef op het Hulshorsterzand (Gld). Dat dit de

Figuur 9. Broedvogelverspreiding in 2007 van Ijsvogel en Grauwe Klauwier. *Breeding distribution in 2007 of Common Kingfisher and Red-backed Shrike.*

aanzet vormt tot een hervestiging als Nederlandse broedvogel is uiterst twijfelachtig. De soort doet het immers in heel West- en Midden-Europa slecht, met bijvoorbeeld in Duitsland een sterk afnemende populatie (Südbeck *et al.* 2007).

De *Grote Gele Kwikstaart* profiteerde afgelopen jaren, net als de Ijsvogel, van gunstige weersomstandigheden (zachte winters) en biotoopverbetering (vernatuurlijking van beekoevers, betere waterkwaliteit). De stand in 2007 werd geschat op 425-500 paren en is daarmee de hoogste ooit. Twente, de Achterhoek en Limburg meldden topaantallen. Ook nestelden er opvallende aantallen in Noord-Brabant (39 paren in 2006 en 48 in 2007), voorheen amper van belang voor deze soort, al speelt recent toegenomen aandacht hier een rol. Voorts kwamen er meldingen van ver buiten de gebruikelijke gebieden. Voorbeelden zijn broedgevallen in Groningen (Groningen-stad 2006 en Ter Apel 2007; met broedgevallen in 1932 en 2005 de enig bekende voor de provincie), Drenthe (Veenhuizen en Emmen 2007; zekere broedgevallen waren niet bekend), Flevoland (Stille Kern 2006), Utrecht (Utrecht-stad 2007) en Zuid-Holland (Westland 2006-07, eerste zekere broedgeval; van der Spek *et al.* 2008).

Het *Paapje* krijgt steeds meer een noordoostelijk verspreidingsaccent in ons land. Van de in beide jaren gevonden paren huisde 58% in Drenthe, 23% in Friesland en 14% in Groningen. Dit zijn ook de enige provincies waar nog echte bolwerken bestaan (Fochteloërveen: 76 paren in 2007). Het

tijdelijke bastion in de buitenkaadse Oostvaardersplassen is inmiddels verleden tijd (35 paren in 1997, 2 in 2007), waarbij overbegrazing van cruciale invloed is (Bijlsma 2008). Uit de hele Hollands-Zeeuwse kuststrook kwam geen enkele broedmelding.

Ook de *Tapuit* heeft inmiddels een noordelijke verspreiding in Nederland, maar voor deze soort zijn ook de Noord-Hollandse duinen tussen Velsen en Den Helder belangrijk. Van de in 2007 getelde paren stamt 34% uit dit gebied, dat daarmee ongeveer even belangrijk is als de Waddeneilanden (33%) en wat meer Tapuiten herbergt dan Drenthe en Zuidoost-Friesland (22%). In 2006 werd weer veel aandacht geschonken aan het broedsucces. Van de 161 intensief gevolgde paren bracht 46% tenminste één jong groot (was 56% in 2005) en werden gemiddeld 2.5 jongen per succesvol nest geteld (2.3 in 2005) (van Turnhout *et al.* 2007). Dit laatste getal ligt veel lager dan op vergelijkbare wijze verzamelde gegevens uit de Hollandse duinen van twee decennia eerder (tot 4.5).

Gezien het nog steeds dalende aantal meldingen van broedgevallen vergaat het de *Kramsvogel* net zo als verschillende andere uit het oosten opgerukte soorten zoals Buidelmees en Roodmus: na een periode van voorspoed volgt verval. In 1990, toen er rond 800 paren Kramsvogels in ons land voorkwamen, zal niemand hebben vermoed dat de stand anno 2007 op hooguit 30-60 paren zou worden geschat. De laatste broedplaatsen van deze lijster liggen bijna allemaal in het zuidoosten van het land, met in 2006 nog

een memorabele kolonie van 16 paren bij Eijsden (L). De broedresultaten in deze omgeving blijken overigens belabberd te zijn (P. Alblas).

Zangers tot en met mezen

Een toekomstige inzinking is de *Cetti's Zanger* ongetwijfeld beschoren, maar nu maakte deze soort topjaren door dankzij een lange reeks van zachte winters. De schatting van 70-80 territoria in 2007 komt nog hoger uit dan tijdens de eerste top in het midden van de jaren zeventig. Nadat de strenge winter van 1978/79 en de reeks van drie koude tot strenge winters midden jaren tachtig een einde maakten aan deze eerste bloeiperiode duurde het lang voordat herstel intrad. Tussen 1990 en 2003 werden nooit meer dan drie territoria per jaar gevonden, daarna ging het plotseling hard. De soort kent zwaartepunten in de noordelijke Delta (21 territoria in 2007), de Biesbosch e.o. (12) en westelijk Zeeuws-Vlaanderen (9), maar weet zich ook in het Zwanenwater (NH) te handhaven (4 in 2006, 3 in 2007). Meldingen ver buiten deze gebieden stammen uit Ameide en 's Gravenzande (ZH).

Het populatieverloop van de *Graszanger* vertoont in veel opzichten, en om dezelfde redenen, overeenkomsten met dat van de *Cetti's Zanger* (Slaterus & van Winden 2009). Na voorspoed in de jaren zeventig en neergang in de jaren tachtig

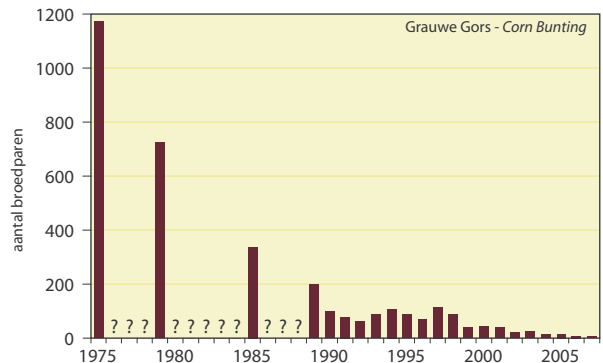
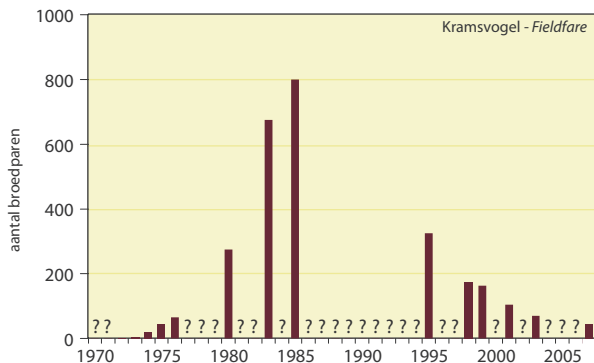
duurde het tot het begin van de 21e eeuw voordat de aantallen weer sterk toenamen. In 2006 (50-60 territoria) en 2007 (80-100) was de soort voor zijn doen talrijk bij ons. Het merendeel huisde zoals altijd op de schorren van Saeftinghe (Z.; 33 territoria in 2006, 40 in 2007; in beide jaren tenminste één zeker broedgeval). Vooral in 2007 waren er echter tekenen van noordwaartse uitbreiding, het duidelijkst aan de noordzijde van de Westerschelde (14 territoria, een jaar eerder slechts 1). Zingende Graszangers in de Biesbosch en bij Zwijndrecht (ZH), 's-Hertogenbosch (NB) en IJmuiden wijzen op verdere expansie.

Volkomen onverwacht werd op 21 augustus 2007 op Vlieland een vrouwtje *Veldrietzanger* met twee net vliegvlugge jongen gevangen, een week later gevolgd door een derde jong (van Ree 2007). Dit wijst op een broedgeval van deze in Nederland zeer zeldzame soort (18 aanvaarde gevallen tot 2007), waarvan de dichtstbijzijnde reguliere broedgebieden liggen in Bulgarije en Roemenië. De *Grote Karekiet* kende in 2006 een slecht jaar (laagste stand sinds 1990) maar een jaar later kwamen de aantallen in de belangrijkste broedgebieden 23% hoger uit. De meeste paren zaten toen in de noordelijke Randmeren (Drontermeer 24 paren, Ketelmeer/Vossemeer 34, Zwarte Meer 33) en de oostelijke Vechtplassen (U; 31). De soort kende een opleving in het Veluwemeer (10 paren, meestal 1-2) en de Gel-

Ran Schols

Grauwe Klauwier in het Kerperbosch bij Vijlen, Zuid-Limburg (7 april 2006). *Red-backed Shrike in Kerperbosch near the town of Vijlen.*

Figuur 10. Trend in aantallen broedparen van Kramsvogel en Grauwe Gors. Vraagtekens: geen gegevens. *Trend in number of breeding pairs of Fieldfare and Corn Bunting. Years without data are indicated.*

derse Poort (12, na dieptepunt van 6 paren in 2006) maar keerde niet terug in De Weerribben, De Wieden en het Naardermeer (NH).

De *Orpheusspotvogel* maakte een pas op de plaats in 2006, met territoria te Nederweert (L) en Epen (L), en in 2007 met een geval te Waalwijk (NB). In beide jaren waren tevens op drie locaties vogels kortstondig aanwezig. In relatief goede jaren zoals 2003 (4) en 2004 (7) worden er wat meer territoria gevonden. Zingende *Iberische Tjiftjaffen* zijn tegenwoordig in ons land een jaarlijks fenomeen, zoals in 2006 bij Alkmaar en in 2007 bij Diemen (NH), Zoetermeer (ZH) en Arnhem (Gld; allemaal aanvaard door CDNA). Van de 21 aanvaarde waarnemingen tot en met 2007 zijn er 17 die volgens de SOVON-criteria als een territorium kunnen worden opgevat. Geen enkele maal waren er aanwijzingen dat daadwerkelijk gebroed werd. Toch lijkt het, met het oog op de toegenomen frequentie (10 van 17 territoria vielen in 2001-07), een kwestie van tijd voordat zulks het geval zal zijn (Slaterus 2007).

Op 8 juni 2007 werd een vrouwelijke *Kleine Vliegenvanger* met broedvlek gevangen op Schiermonnikoog. In combinatie met waarnemingen in hetzelfde jaar (25-26 mei zingende uitgekleurde man op 500 m van de ringplek, op 10-14 juni op ruim 2 km), is een broedgeval aannemelijk (van Loon *et al.* 2007). Hoewel territoria in Nederland meermaals zijn gemeld, was het bewijs voor daadwerkelijk broeden tot dan toe aan de magere kant. Een mannelijke *Withalsvliegenvanger* die in 2006 van 13 mei tot 12 juni zong bij Ede (Gld) was duidelijk ongepaard. Wat dit geval extra interessant maakt is dat het dezelfde locatie betreft als in 2004 (8 mei – 27 juni). Deze soort, waarvan broeden in ons land nog nooit werd aangetoond, is een zeldzaamheid die pas recent wat langer in het voorjaar lijkt te blijven hangen (eerste maal van 28 april tot 17 mei 1998).

Voor het eerst sinds een tiental jaren was het weer mogelijk om de status van de *Kortsnavelboomkruiper* gedetailleerd vast te stellen in zijn Zuid-Limburgse bolwerk, mede dankzij enkele voor Staatsbosbeheer uitgevoerde karteringen. Met het oog op de toegenomen ouderdom van het bos en het extensievere bosbeheer werd een forse toename verwacht. Dit viel wat tegen: bij Vaals en Epen nam de soort toe van 51

paren in 1995-97 naar 61 in 2006-07. Van een duidelijke verruiming van het verspreidingsgebied is in Limburg geen sprake (Bakhuizen 2008). Dat zou elders wel het geval kunnen zijn, gelet op meldingen in Zuidoost-Groningen (7 territoria in 2007, maar gebaseerd op eenmalige waarnemingen), Twente (ontdekt in 2005, succesvol broedgeval in 2006, in 2007 minstens 7 territoria; ten Voorde 2007), het Rijk van Nijmegen (minstens 1 territorium bij Beek-Ubbergen in 2007) en Veluwe (Hoenderloo (Gld), eenmalige zangwaarneming in 2007). Inventarisatie-inspanningen spelen bij deze lastig te onderzoeken soort een grote rol en verklaren wellicht het plotselinge optreden in Twente.

De stand van de *Buidelmees* kalft nog voortdurend af. Werd het aantal territoria begin jaren negentig geraamd op 200-250, in 2006 (70-110) en 2007 (50-90) zat het daar ver onder. De noordelijke Randmeren, vooral Zwarte Meer (10 in 2007) en Ketelmeer/Vossemeer (13) vormen het laatste bolwerk waar de aantallen redelijk constant blijven (Nap 2006). In andere voormalige kerngebieden als de Gelderse Poort zijn de aantallen sterk teruggelopen, terwijl de soort compleet verdwenen lijkt uit bijvoorbeeld de omgeving van Groningen-stad en Amsterdam. De afname is waarschijnlijk, net als bij Kramsvogel, Roodmus en andere soorten, een gevolg van afgenomen instroom uit de oorspronggebieden ten oosten van ons land. Ook het seizoenspatroon in Nederland is veranderd. In de jaren negentig werden in het voorjaar (vooral broedvogels) minder Buidelmezen gezien dan in nazomer en vroege herfst (dispersie, trek). In het eerste decennium van de 21^e eeuw is de tweede piek echter ingezakt en worden in voor- en najaar ongeveer gelijke aantallen waargenomen (Hustings & van Winden 2009).

Klauwieren tot en met gorzen

De *Grauwe Klauwier* kende in de jaren negentig fluctuerende aantallen. Vanaf 2003 zette een toename in tot 270-300 paren in 2007. De verspreiding is daarbij wezenlijk veranderd. Was begin jaren negentig driekwart van de Nederlandse Grauwe Klauwieren gehuisvest in het Bargerveen, inmiddels zijn de aantallen daar fors gedaald (van 145 paren tijdens de top naar 50 in 2007) maar de verspreiding elders is verruimd.

In overig Drenthe is de soort vooral goed vertegenwoordigd in de zuidwesthoek (uitgestorven rond 1974, hervestiging als jaarlijkse broedvogel in 1989, recente snelle stijging naar 29 paren in 2006). Andere kernen zijn ontstaan in Westervolde (Gr; 12 paren in 2007), op de Veluwe (22, vooral Doornspijkse Heide) en in Zuid-Limburg (20, uitsluitend in cultuurland; van Dongen 2008). Elders komen kleine maar jaarlijks bezette clusters voor in o.a. Salland, terwijl broedgevallen in de Hollandse duinstreek (in beide jaren te Casticum (NH) en Zuid-Kennemerland (NH)) de hoop doen ontvlammen op een serieuze hervestiging aldaar. Uitgebreid en jarenlang ringwerk door Stichting Bargerveen toont aan dat (in West-Drenthe) veel jongen zich binnen 3 km van de ringplaats vestigen, terwijl tegelijkertijd recruta's van elders opduiken. Sommige vogels vestigen zich over grote afstanden (bv. van de Doornspijkse Heide naar de Leusderheide (U); Y. Hoekstra, S. Waasdorp).

Van de *Klapekster* ontbraken wederom aanwijzingen voor broeden. Het laatste zekere broedgeval dateert uit 1999, hoewel er sindsdien nog vrijwel jaarlijks zomerwaarnemingen zijn, die vooral overzomeraars zullen betreffen.

Huiskraaien broeden nog steeds alleen bij Hoek van Holland (ZH). Hier waren 1-3 paren aanwezig en doken in februari groepen op tot 18 (2006) en 23 (2007) vogels. De afname van de *Roek*, die kort na de eeuwwisseling begon, zet door. Sinds de top met 66 000 paren in 2001 zijn de aantallen met 22% gedaald (51 000 paren in 2007). Dat is opvallend voor een langlevende soort met een geringe jaarlijkse reproductie. Afschot blijkt in Drenthe significant te hebben bijgedragen aan de afname in twee regio's (R. Lensink, M. Poot, M. Japink). Ook elders is de intolerantie ten opzichte van landbouwschade of lawaaioverlast door Roeken groot. Op de Veluwe heeft de *Raaf* het moeilijk door toegenomen voedselschaarste die samenhangt met veranderingen in de grofwildjacht. Vooral op de Noord- en Midden-Veluwe blijken paren het broeden op te geven rond de uitkomst van het legsel. Van negen bij Ugchelen-Hoenderloo en Kroondomein Het Loo in 2007 gevolgd paren gingen er zeven tot broeden over en waren er slechts vier succesvol (Deuzeman & van Manen 2007, van Manen 2007). Buiten de bekende broedgebieden – Veluwe, Utrechtse Heuvelrug en Salland – werden broedgevallen vastgesteld in een reigerkolonie te Culemborg (Gld; van Horssen 2007) en bij Borger en Diever (Dr).

De *Europese Kanarie* zit overduidelijk in een dal, wat in de geschiedenis van zijn voorkomen in Nederland bepaald niet uniek is. Meest opvallend was het verdwijnen uit Maastricht in 2007, een stad die vanaf de jaren twintig vermoedelijk jaarlijks bezet was en waar de aantallen nog niet zo lang geleden in de tientallen liepen (41 paren in 1996). Momenteel zijn Midden- en Noord-Limburg belangrijker voor deze soort dan Zuid-Limburg, een situatie die 80 jaar lang omgekeerd

was. Buiten Limburg werden Europese Kanaries vrijwel alleen in Twente en de Achterhoek aangetroffen.

Het voortbestaan als Nederlandse broedvogel van de *Roodmus* hangt aan een zijden draad. De weinige territoria werden vastgesteld op Ameland (2 in 2006, 4 in 2007), de Noord-Hollandse duinstreek (Zwanenwater 2006, Egmond 2007), bij Nieuwolda (Gr; 2006) en Cadzand (Z; 2007). Nadat de soort zich vanaf 1987 vlot leek te vestigen in ons land, met jaarlijks 25-60 territoria in 1992-97, zijn de aantallen vooral na de eeuwwisseling scherp gedaald. Deze ontwikkeling is ook vastgesteld in Zweden en Denemarken, zodat het erop lijkt dat de nieuw verworven randen van het broedareaal weer worden ontruimd (Boele & van Winden 2002).

Echt betreurenswaardig is het verdwijnen van de *Grauwe Gors* als broedvogel uit Nederland. De catastrofale afname, van rond 1200 paren in 1975 naar 10 of minder in 2006-07, biedt amper hoop voor de toekomst. Zelfs in ogenschijnlijk geschikte leefgebieden zoals de hamsterreservaten in Zuid-Limburg blijken zich amper meer Grauwe Gorzen te vestigen. Daarmee is het vrijwel onontkoombaar dat deze gors in de voetsporen zal treden van de Ortolaan, die inmiddels al geruime tijd niet meer in ons land broedt.

DANKWOORD

Dat we in ons land goed op de hoogte zijn van de ontwikkelingen bij broedvogels, is in hoge mate te danken aan de voorbeeldige inzet van talloze vogelaars. In de jaarrapporten worden hun namen vermeld. Een speciaal woord van dank aan de Districtscoördinatoren in 2006-07: J.J. Bakhuizen, P.Y. Bergkamp, H. de Boer, L. Boon, D. Buisman, M. Bunschoek, J. van Diermen, L. Dijkse, B. Dijkstra, J. Dolphijn, G. van den Elzen, J. Gelderblom, E. Goutbeek, R. Heemskerk, A. van de Heuvel, H.J. Hof, B. Hulsebos, G. Lamers, R. Oosterhuis, W. Poelmans, J. Postma, W. Stoopendaal, R. Terlouw, H.-P. Uebelgünn, R. Verbeek, R. Vernooij, J. Walhout en R. Winters. Deze samenvatting van de jaarrapporten werd verzorgd door Fred Hustings met een bijdrage van Kees Koffijberg.

LITERATUUR

- Bakhuizen J.J. 2008. De Kortsnavelboomkruiper in Limburg: actueel voorkomen als broedvogel 1998-2008. *Limburgse Vogels* 18: 21-28.
- Bakhuizen J.J., H.-P. Uebelgünn & G. Lamers 2008. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2007. *Limburgse Vogels* 18: 68-77.
- Bijlsma R.G. 2008. Broedvogels van de buitenkaadse Oostvaardersplassen in 1997, 2002 en 2007. A&W-rapport 1051. Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- Boele A. & E. Ebels 2007. Succesvolle broedgevallen van Witvleugelstern in Krimpenerwaard en Sliedrechtse Biesbosch. *Dutch Birding* 29: 342-343.
- Boele A. & E. van Winden 2002. Aantallen Roodmussen in Nederland lopen in de pas met ontwikkelingen in en rondom de Oostzee. *SO-VON-Nieuws* 15(2): 11.
- Boele A. & E. van Winden 2004. Bijeneters in Nederland: toegenomen kleurenpracht. *SO-VON-Nieuws* 17(2): 3-4.

- Boele A. & E. van Winden 2007. Steltkluut: zomergast uit het droge zuiden. SOVON-Nieuws 20(2): 7-8.
- Boele A. & E. van Winden 2007a. Recordaantal Witvleugelsternen in mei 2007. SOVON-Nieuws 20(3): 11-13.
- de Boer P. & O. Klaassen 2007. Minder blauw op de Wadden: achtergronden van de afname van Blauwe Kiekendieven op Ameland en Terschelling. Limosa 80: 129-138.
- Camphuysen C.J. & M.F. Leopold 2007. Drieteenmeeuw vestigt zich op meerdere platforms in Nederlandse wateren. Limosa 80: 153-156.
- Deuzeman S. & W. van Manen 2007. De broedvogels van Boswachterij Ugchelen-Hoenderloo in 2007. Inventarisatie-rapport 2007/30, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J. & H. Everts 2008. Wilde Zwaan *Cygnus cygnus* voor het derde jaar broedend in ZW-Drenthe. Drentse Vogels 21: 16-19.
- van Dijk A.J., F. Hustings & M. van der Weide 2004. Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (Kolonievogels en Zeldzame broedvogels). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., F. Hustings, K. Koffijberg, M. van der Weide, S. Deuzeman, L. Dijkse, D. Zoetebier & C. Plate 2005. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2000-02. Limosa 78: 45-64.
- van Dijk A.J., F. Hustings, K. Koffijberg, C. van Turnhout, M. van der Weide, D. Zoetebier & C. Plate 2007. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2003-05. Limosa 80: 49-67.
- van Dijk A.J., A. Boele, F. Hustings, K. Koffijberg & C. Plate 2008. Broedvogels in Nederland in 2006. SOVON-monitoringrapport 2008/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., A. Boele, F. Hustings, K. Koffijberg & C. Plate 2009. Broedvogels in Nederland in 2007. SOVON-monitoringrapport 2009/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Don H. 2006. Nieuw voor Limburg: broedgeval van Zwarte Wouw te Stevensweert. Limburgse Vogels 16: 19-23.
- van Dongen R. 2008. Grauwe Klauwieren in Limburg: een impressie van het broedseizoen 2008. Limburgse Vogels 18: 29-34.
- Feenstra H. 2007. Inventarisatie Fochteloërveen 2007. Bureau Vogelinventarisatie De Kraanvogel 2007/14, Fochtelo.
- van Geneijst P. 2007. Broedresultaten van Slechtvalken in Nederland in 2007. Slechtvalk Nieuwsbrief 13(1): 2-8.
- Harder J. 2008. Superjaar voor IJsvogels in 2007. De Korhaan 42(1): 22-25.
- van Horssen P. 2007. Gaat de Raaf in Nederland (weer) in reigerkolonies broeden?. Limosa 80: 32 - 34
- Hulsebos B. 2007. De Middelste Bonte Specht in Twente in 2007. Ficedula 36(2): 19-20.
- Hustings F. & E. van Winden 2009. Buidelmees op zijn retour. SOVON-Nieuws 22(2): 3-4.
- IJnsen F. 1991. Karaktergetallen van de winters vanaf 1707. Zenit 18: 69-73.
- van der Jeugd H., B. Voslamber, C. van Turnhout, H. Sierdsema, N. Feige, J. Nienhuis & K. Koffijberg 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? SOVON-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kleefstra R. & P. de Boer 2007. Broedvogelmonitoring in het Lauwersmeer in 2007. SOVON-inventarisatie-rapport 2007/19. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen.
- van Kleunen A., H. Sierdsema, M. Nijssen, V. Lipman & D. Groenendijk 2007. Jaar van de Nachtzwaluw 2007. SOVON-onderzoeksrapport 2007/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Koffijberg K., L. Dijkse, B. Hälterlein, K. Laursen, P. Potel & P. Südbek 2006. Breeding birds in the Wadden Sea in 2001. Wadden Sea Ecosystem No 22. Common Wadden Sea Secretariat, Trilateral Monitoring and Assessment Group of Breeding Birds in the Wadden Sea, Wilhelmshaven, Germany.
- van der Kooij H. 2007. De broedseizoenen 2005 en 2006 van de Purperreiger in Nederland. Het Vogeljaar 55: 150-157.
- van der Kooij H. 2009. De broedseizoenen 2007 en 2008 van de Purperreiger *Ardea purpurea* in Nederland. Het Vogeljaar 57: 147-154.
- Kurstjens G., H. van Mulken & B. Peters 2007. Concentratie broedende Oeverlopers langs de Grensmaas bij Meers in 2006. Limburgse Vogels 17: 45-48.
- van Loon A., H. Luten & J. Westra 2007. Broedende Kleine Vliegenvanger op Schiermonnikoog? Dutch Birding 29: 272.
- van Manen W. 2007. Broedvogels van Kroondomein Het Loo in 2007. Inventarisatie-rapport 2007/53. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Nap J. 2006. De betekenis van de IJsseldelta voor de Buidelmees. Vogels in Overijssel 5: 16-25.
- Ovaa A., J. van der Laan, M. Berlijn & CDNA 2008. Rare birds in the Netherlands in 2007. Dutch Birding 30: 369-389.
- van Ree T. 2007. Vier Veldrietzangers op Vlieland. Dutch Birding 29: 343-344.
- de Roder F.E. & R.G. Bijlsma 2006. Eerste broedgeval van de Zearend *Haliaeetus albicilla* in Nederland. De Takkeling 14: 209-231.
- de Roder F.E., R.G. Bijlsma & J. Klomp 2008. Tweede broedgeval van de Zearend *Haliaeetus albicilla* in Nederland. De Takkeling 16: 100-123.
- Schoppers J. & K. Koffijberg 2008. De Kwartelkoning in Nederland in 2007. SOVON-informatierapport 2008/04. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Slaterus R. 2007. Iberische Tijftjaffen in Nederland. Dutch Birding 29: 83-91.
- Slaterus R. & E. van Winden 2009. Cetti's Zanger en Graszanger: een wintergevoelig duo. SOVON-Nieuws 22(1): 5-7.
- van der Spek V. 2006. Het voorkomen van Bijeneter als broedvogel in Nederland. Limosa 79: 147-154.
- van der Spek V., J. Duindam & T. van Schie 2008. Grote Gele Kwikstaart nieuwe broedvogel in Zuid-Holland. Limosa 81: 92-93.
- van Strien A. & J. Pannekoek 1999. Missen is gissen. Ontbrekende tellingen in vogelmeetnetten. Limosa 72: 49-54.
- Strucker R.C.W., M.J.S. Hoekstein, P.A. Wolf & P.L. Meininger 2007. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2006. Rapport RIKZ/2007.016. Delta Project Management/Rijksinstituut voor Kust en Zee. Culemborg/Middelburg.
- Strucker R.C.W., M.J.S. Hoekstein & P.A. Wolf 2008. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2007. Rapport Rijkswaterstaat Waterdienst 2008.032. Delta Project Management, Culemborg.
- Südbek P., H.-G. Bauer, M. Boschert, P. Boye & W. Knief 2007. Rote Liste der Brutvögel Deutschlands, 4.Fassung, 30 November 2007. Berichte z. Vogelschutz 44: 23-81.
- Sudfeldt C., R. Dröschmeister, C. Grüneberg, A. Mitschke, H. Schöpf & J. Wahl 2007. Vögel in Deutschland – 2007. DDA, BfN, LAG, VSW, Münster.
- van Turnhout C., J. Aben, P. Beusink, F. Majoor, H. van Oosten & H. Esselink 2007. Broedsucces en voedselécologie van Nederland's kwijnende populatie Tapuiten. Limosa 80: 117-122.
- Vermeersch G. & Anselin A. 2009. Broedvogels in Vlaanderen 2006-2007: recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mededelingen IBN 2009(3). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Visser E., B. Koks, C. Trierweiler, J. Ploeger & L. Draaijer 2007. Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* in Nederland in 2006. De Takkeling 15: 73-84.
- Visser E., B. Koks, C. Trierweiler, J. Arisz & R.J. van der Leij 2008. Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* in Nederland in 2007. De Takkeling 16: 130-145.
- ten Voorde L. 2007. Boomkruiper of Muurkruiper? Ficedula 36(2): 10-12.
- van der Winden J. 2006. De Zwarte Stern in Utrecht. De Kruisbek 49: 8-18.
- Werkgroep Oievaarstelling 2008. De Oievaar in Nederland: overzicht broedseizoenen 2007. Rapport in eigen beheer, Asperen.

Arend van Dijk, Fred Hustings, Arjan Boele, Kees Koffijberg & Dirk Zoetebier, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen; arend.vandijk@sovon.nl

Calijn Plate, Centraal Bureau voor de Statistiek, Postbus 24500, 2490 HA Den Haag

Rare and colonial breeding birds in The Netherlands in 2006-2007

National censuses of colonial and rare breeding birds in The Netherlands have been carried out from 1992 onwards (and earlier for some species). The project focuses on 17 colonial breeding birds and about 80 rare breeders (Table 1) and is part of a governmental ecological monitoring scheme. National co-ordination is carried out by SOVON Dutch Centre for Field Ornithology, in close cooperation with Statistics Netherlands (trend analyses). In the Wadden Sea the counts are part of the trilateral TMAP monitoring program. For some species the data are mainly derived from (annual) species-specific surveys, e.g. White Stork *Ciconia ciconia*, Eurasian Spoonbill *Platalea leucorodia*, Montagu's Harrier *Circus pygargus*, Peregrine Falcon *Falco peregrinus*, Corn Crake *Crex crex*, Little Owl *Athene noctua*, Barn Owl *Tyto alba*, European Nightjar *Caprimulgus europaeus* (2007 only) and Red-backed Shrike *Lanius collurio*. Other rare breeding birds are surveyed annually at least in the core breeding areas, including all Natura 2000 sites. Colonial breeding birds are usually covered fully. Fieldwork is highly standardised and mostly carried out by dedicated amateur birdwachters and staff of nature reserves. Trend analyses are carried out with TRIM and baseline results are published in annual reports and on www.sovon.nl.

This paper summarises the results for 2006 and 2007. Numbers, estimates, details of coverage and an assessment of trends are listed in Table 1. Highlights among rare breeding birds in 2006-2007 included records of Cattle Egret *Bubulcus ibis* (2006, second ever), Whooper Swan *Cygnus cygnus* (2006-07, first breeding 2005), White-tailed Eagle *Haliaeetus albicilla* (2006-07, first records, both years one young fledged, Oostvaardersplassen), Common Crane *Grus grus* (three pairs of which two successful, Drenthe), Black-legged Kittiwake *Rissa tridactyla* (40 pairs in 2006 on three offshore platforms in the North Sea), White-winged Tern *Chlidonias leucopterus* (first breeding of four pure pairs in 2007, following an influx in May), European Bee-eater *Merops apiaster* (1-3 pairs) and Paddyfield Warbler *Acrocephalus agricola* (2007 successful pair on Vlieland, first breeding

record). Previous increases in Little Egret *Egretta garzetta*, Eurasian Spoonbill, Peregrine Falcon, Mediterranean Gull *Larus melanocephalus*, European Nightjar, Common Kingfisher *Alcedo atthis*, Middle-spotted Woodpecker *Dendrocopos medius*, Grey Wagtail *Motacilla cinerea*, Cetti's Warbler *Cettia cetti* and Zitting Cisticola *Cisticola juncidis* continued in 2006-07. Also many goose species thrived, but total population sizes were not assessed in these species. Corn Crake experienced a peak year in 2007 after three years of low abundance in 2004-2006. Little Tern *Sternula albifrons* reached highest numbers in the past decades. Barn Owl had its best breeding year in nearly 50 years (3300 pairs in 2007), with lots of second clutches and high success.

Previously expanding Great White Egrets *Casmerodius albus* experienced a sharp decline in their core breeding area in the Oostvaardersplassen (143 pairs in 2006, 43 in 2007) due to drought in the breeding colony. Species with continuing long term declines include Hen Harrier *Circus cyaneus* (41 pairs remaining on Wadden Sea islands in 2007), Black Grouse *Tetrao tetrix* (one site with 15-23 males, re-introduction at second site in 2007/08), Kentish Plover *Charadrius alexandrinus*, Ruff *Philomachus pugnax* (nearly extinct), Black-headed Gull *Chroicocephalus ridibundus* (decline now spreading to Wadden Sea), Short-eared Owl *Asio flammeus* (all-time low), Eurasian Wryneck *Jynx torquilla* (a few tens at most), Crested Lark *Galerida cristata* (all-time low), Tawny Pipit *Anthus campestris* (one territory in 2007, probably not breeding), Northern Wheatear *Oenanthe oenanthe*, Fieldfare *Turdus pilaris*, Great Reed Warbler *Acrocephalus arundinaceus* (2006 lowest number since 1990) and Penduline Tit *Remiz pendulinus*. Great Grey Shrike *Lanius excubitor* and Ortolan Bunting *Emberiza hortulana* must be considered extinct. Corn Bunting *Emberiza calandra* balances on the verge of extinction. Pied Avocet *Recurvirostra avosetta* stabilised, but its population has declined with 31% since 2000. Declines were reported for Rook *Corvus frugilegus*, a species increasingly faced with disturbance of breeding colonies in urban areas.